

Partnerské, sourozenecké a generační vztahy

Bc. Taťána Machová

Diplomová práce
2014

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

INSTITUT
MEZIOBOROVÝCH STUDIÍ BRNO

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Taťána MACHOVÁ**
Osobní číslo: **H128166**
Studijní program: **N7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Téma práce: **Partnerské, sourozenecké a generační vztahy**

Zásady pro vypracování:

Zadané a zvolené téma bude zpracováno podle pokynů obsažených v materiálu IMS "Metodika psaní odborného textu a výzkum v sociálních vědách" (IMS 2009). Případně podle dalších materiálů, z nichž některé jsou obsaženy v literatuře připojené k tomuto studijnímu textu. Zejména bude dbáno na dodržování zásad publikační etiky a pravidel společenskovedního výzkumu. Předběžné výsledky práce budou pravidelně konzultovány s vedoucím diplomové práce.

S vědomím těchto zásad a pravidel a po konzultaci s vedoucím bude práce zaměřena:

- na vztahy v rodině z hlediska jednotlivých členů,
- na problémy ve vztazích,
- na možnou časovou souvislost v níž se vztahy vyvíjejí.

Součástí práce bude kvalitativní výzkum se záměrem zjistit, co dobrým vztahům nahrává a co je naopak ničí.

Rozsah diplomové práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Leman, K. Sourozenecké konstelace. Praha: Portál, 2012.

Matoušek, O. Rodina jako instituce a vztahová síť. Praha: Slon, 1993.

Novák, T. Rodičovské judo. Praha: Grada Publishing, 2000.

Novák, T. Sourozenecké vztahy. Praha: Grada Publishing, 2007.

Plaňava, I. Manželství a rodiny. Brno: Doplněk, 2000.

Plaňava, I. Spolu každý sám. Praha: Lidové noviny, 1998.

Špatenková, N. Jak řeší rodinné krize moderní žena. Praha: Grada Publishing, 2006.

Další literatura bude obsažena v Projektu diplomové práce a průběžně doplňována.

Vedoucí diplomové práce: **doc. Ing. Antonín Řehoř, CSc.**
Institut mezioborových studií

Datum zadání diplomové práce: **30. listopadu 2012**

Termín odevzdání diplomové práce: **31. března 2014**

V Brně dne 30. listopadu 2012

prof. PhDr. Pavel Mühlpachr, Ph.D.
vedoucí ústavu

doc. PhDr. Miloslav Jůzl, Ph.D.
vedoucí katedry

PROHLÁŠENÍ AUTORA DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že diplomová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k prezenčnímu nahlédnutí;
- na moji diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – diplomovou práci – nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové práce využít ke komerčním účelům.

TATIANA MACHOVÁ

Jméno, příjmení studenta

V Brně 11.3.2014

Podpis

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu, k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacího zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst. 3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlídnou k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Diplomová práce na téma „Partnerské, sourozenecké a generační vztahy“ je zaměřena na mezilidské vztahy v rámci rodiny. Jaký význam má pro člověka jeho původní rodina. Co vše si z ní odnáší do budoucího života partnerského, manželského a rodičovského. Zda-li sourozenecké soužití a pořadí narození má vliv na schopnosti člověka vyjednávat, spolupracovat, soutěžit, ale i starat se o druhé. Harmonické vztahy v rodině podporují pozitivní komunikaci, spokojenost a důvěru. Zamezují odcizení a pocitu osamění i u nejstarší generace.

Klíčová slova:

Děti, sourozenci, rodiče, prarodiče, vnoučata, rodina, vztahy, příklad, komunikace, láska, stereotyp, tolerance, výchova, hranice, rivalita, žárlivost, temperament, nároky, čas, trpělivost, krize, rozvod, týrání, puberta, laskavost, city, zkušenosti.

ABSTRACT

Thesis on „Partnership, sibling and generational relations“ is aimed at the interpersonal relationships within the family. The importance of the original family for the individual. What can be brought to the future partnership, marital and parental life. Whether the sibling relationship and the birth order affect the ability of the individual to negotiate, cooperate, compete, but also take care of the others. Harmonious family relationships promote positive communication, satisfaction and trust. They prevent alienation and loneliness even in the oldery generation.

Keywords:

Children, parents, grandparents, siblings, family, relationships, example, communication, love, stereotypes, tolerance, education, border, rivalry, jealousy, temper, demands, time, patience, crisis, divorce, abuse, puberty, kindness, feelings, experience.

Děkuji panu doc. Ing. Antonínu Řehořovi, CSc. za jeho vstřícnost a podporu, kterou mi poskytl při zpracování mé diplomové práce.

Zároveň bych chtěla poděkovat svému manželovi Vítězslavu Machovi za pomoc s úpravou práce po technické stránce. A také svým dcerám Anetě a Dominice za morální podporu a pomoc, které si velice vážím.

Prohlašuji, že odevzdaná verze diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD	8
I TEORETICKÁ ČÁST	10
1 VZTAHY MEZI PARTNERY	11
1.1 ZAČÁTKY VZTAHU	11
1.2 DLOUHODOBÉ VZTAHY A JEJICH PROBLÉMY	14
1.3 VZTAHY PARTNERŮ BEZ DĚTÍ	18
1.4 VZTAHY PARTNERŮ S DĚTMI	21
2 SOUROZENECKÉ VZTAHY	25
2.1 ODLIŠNOSTI Z DŮVODU POHLAVÍ SOUROZENCŮ	25
2.2 VĚKOVÝ Odstup SOUROZENCŮ	28
2.3 POČET SOUROZENCŮ V RODINĚ	32
3 GENERAČNÍ VZTAHY	36
3.1 RODIČE A DĚTI	36
3.2 PRARODIČE A JEJICH DĚTI	39
3.3 PRARODIČE A VNOUČATA	43
4 RODINNÉ VZTAHY	46
4.1 VZTAHY V ÚPLNÉ RODINĚ	46
4.2 VZTAHY V NEÚPLNÉ RODINĚ	49
4.3 DŮLEŽITOST PEVNÝCH VAZEB	52
II PRAKTICKÁ ČÁST	56
5 STRUKTUROVANÝ ROZHOVOR	57
5.1 ROZHOVOR S RESPONDENTY MLADŠÍ GENERACE.....	58
5.2 ROZHOVOR S RESPONDENTY STŘEDNÍ GENERACE	64
5.3 ROZHOVOR S RESPONDENTY STARŠÍ GENERACE	70
5.4 CELKOVÝ ZÁVĚR ROZHOVORŮ	76
ZÁVĚR	79
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	81

ÚVOD

Téma mé diplomové práce je zaměřeno na lidské vztahy, které se utvářejí v rámci rodiny. Jedná se o vztahy mezi partnery, sourozenci a také ty, které vznikají napříč generacemi. Není pochyb o tom, že člověka ovlivňují již od nejútlejšího věku. I malý kojeneček vnímá intenzitu vztahů, onu harmonii, či naopak napětí. Ač ještě není schopen slovního vyjádření, jeho gesta jasně naznačují, zdali prožívá spokojenost, či nervozitu. Dítě je jako houba, nasává energii z okolí a dle ní se chová a jedná. Vztahy v rodině bere jako normu, příklad toho, jak se mají lidé chovat k sobě navzájem coby partneři, k dětem jako rodiče a také ke starší generaci, prarodičům. A právě v tom tkví důležitost těchto vzájemných vazeb. Nápodoba a zkušenost jsou hlavními atributy při utváření norem chování v rodině. Což má svá úskalí, pokud vztahy jsou dlouhodobě nabitá, komunikace vážně, nebo probíhá na základě výčitek a ponižování. Dítě vyrůstající v tomto prostředí může vykazovat znaky problematického chování vůči okolí, nesnadný bude i jeho život partnerský, manželský a rodičovský. Neví totiž, jak se vlídně chovat k druhému, jak dávat najevo své city a vzájemně komunikovat bez toho aniž by bylo nutné uchýlit se k výhrůzkám, případně i k násilí.

Dobré vztahy v rodině navozují nejen pocit klidu a bezpečí, ale zároveň utváří jistý pohled na svět, na druhé lidi a také na sebe sama. Sebevědomí se odráží ve vztahu k druhým a také hraje důležitou roli při seberealizaci. Člověk, který si je vědom svých kvalit, bývá úspěšnější na trhu práce. Nelze opomenout ani fakt, že harmonické vztahy a porozumění vytváří pozitivní myšlení, které má kladný vliv na zdraví. Je také všeobecně známo, že konflikty a hádky v rodině vyvolávají stres, který může být příčinou mnoha somatických onemocnění.

Proto je třeba neustále vyvíjet snahu o udržení dobrých mezilidských vztahů se svými nejbližšími. Snažit se jim naslouchat, pomáhat, když je potřeba a také jejich společnost více vyhledávat. Neboť nikdy nevíme, jak dlouho ještě budeme mít tu možnost být v přítomnosti svých dětí, partnerů, rodičů i prarodičů.

Cílem mé diplomové práce je snaha zjistit, co dobrým vztahům nahrává a co je naopak ničí. Co vše je třeba investovat do vztahu, aby fungoval? Jaké okolnosti a situace jsou příčinou možných konfliktů a nedorozumění? Do jaké míry se v budoucnu uplatňují vzory jednání a chování z původní rodiny? Je možno potvrdit hypotézu spokojená rodina rovná se spokojený život? Nabízí se spousta otázek vztahujících se k tématu rodinných vztahů. Jejich odpovědi se budu snažit nalézt studiem odborné literatury, ze které budu čerpat v rámci teoretické části diplomové práce. Také se budu těmito otázkami zabývat v praktické části diplomové práce, v rámci výsledků a shrnutí závěrečné části rozhovorů.

Teoretická část je rozdělena do čtyř kapitol. Z nichž první je zaměřena na vztahy partnerské. Život v páru s sebou přináší různá úskalí, se kterými se v průběhu trvání vztahu musí každý vyrovnat. Ať už se jedná o krize citové, finanční nebo ty, které jsou způsobeny nějakou změnou, třeba i narozením dítěte.

Ve druhé kapitole se zabývám vztahy mezi sourozenci a co může tento vztah ovlivnit. Důležitou roli hraje především v dětství. Učí nás dělit a starat se, ale také, jak se prosadit a soupeřit. To jsou dovednosti pro budoucí život téměř nepostradatelné.

Ve třetí kapitole se zaměřuji na generační vztahy. Ač trend dnešní doby nahrává spíše modelu rodin žijících ve společné domácnosti pouze s dětmi, je třeba zdůraznit, že i prarodiče mají v rodině své místo. A to nejen díky svým životním zkušenostem.

Ve čtvrté, závěrečné, kapitole teoretické části se snažím rozebrat rodinné vztahy v jejich obecné rovině a zdůraznit důležitost pevných vazeb. Neboť právě ty tvoří onen pomyslný základ dobrých vztahů napříč generacemi.

Praktická část bude obsahovat výzkumnou metodu ve formě strukturovaného rozhovoru. Pro tento kvalitativní výzkum bude vybráno šest respondentů po dvojicích s věkovým rozpětím tří generací. To proto, aby bylo možné porovnání názorů různých věkových skupin. Dotazy budou směřovány k jejich rodinnému prostředí, jak jej vnímají a jak se v něm cítili dříve, coby děti.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 VZTAHY MEZI PARTNERY

„Ke vztahu muže a ženy patří to, že muž zůstává mužem a žena ženou. Dávat a brát musí být ve vztahu mezi mužem a ženou vyvážené – ne jenom mezi sebou, ale při každé maličkosti musí „dávat“ a „brát“ být v dynamické rovnováze.“¹

Je někdy opravdu těžké zastávat roli, která je přidělena danému pohlaví a zároveň splňovat požadavky, které na nás dnešní doba klade. Ženy již nejsou odkázány pouze na manželův příjem, dokáží být samostatné a snaží se o budování své vlastní kariéry. Je proto mnohem náročnější najít si odpovídajícího partnera a založit rodinu. I to je častým důvodem oddalování mateřství.

Stejně tak muž má dnes těžkou pozici. Často nebývá jediným živitelem rodiny, jeho výsadní postavení v ní už není co bývalo. Zvyšující se počet rozvodů zapříčinil, že mnozí z nich neměli ve své původní rodině mužský vzor a tak tápou.

Aby byl ve vztahu nastaven soulad, je třeba si od počátku uvědomit, že nelze na něj pohlížet jednostranně. Každý z partnerů má určité nároky a přání, které by rád, aby plnil ten druhý. Nelze se však domnívat, že vše bude fungovat k oboustranné spokojenosti, pokud jeden z nich má větší tendenci ze vztahu spíše těžit, aniž by byl ochoten do něj příliš investovat.

1.1 Začátky vztahu

Každý jistě potvrdí, že právě ony chvíle seznámení a postupného sblížování, byly ty nejkrásnější. Člověk vnímá toho druhého jen v těch nejlepších barvách, je to určitá zaslepenost, která napomáhá prožívat krásné pocity touhy a zamilovanosti.

---

¹ PREKOP, J. *Jak být dobrým rodičem*. Praha: Grada Publishing, 2001, 83 s. ISBN 80-247-90-63-7, s. 31.

„Krása ženy je pak „úskokem vůle“ a slouží jejím záměrům, vztahy mezi muži a ženami jsou určeny „zaslepeností“ („metafyzika lásky“), jež je výhodná pro zachování druhu a láska je pouze iluze, jejímž prostřednictvím se příroda stará o zachování rodu. A jakmile bylo cíle dosaženo, tvrdí Schopenhauer, iluze se rozplynou, individuum shledává, že bylo obelstěno vůli rodu, dostavuje se vystrážlivění, a to zejména v manželství“.²

Vysoký počet rozvodů tomuto názoru spíše nahrává. Nelze se však zcela ztotožnit se Schopenhauerovým pesimismem, kdy city jsou spíše upozaděny před pudy a vlastním egoismem. Je zcela přirozené, že ona zamilovanost netrvá věčně, vše se vyvíjí a mění. Jestli k lepšímu, nebo k horšímu z velké části závisí na vztahu samotném. Zdali je natolik pevný, aby zdolal nástrahy, které život přináší.

Soulad ve vztahu je také dán podobností v systému hodnot a temperamentu obou partnerů. Stejně tak pracovní i mimopracovní zájmy, které mohou spolu sdílet. Důležitou roli hraje také to, zdali byli formováni obdobným výchovným stylem v původní rodině a také zdali byl obdobný podíl moci a rozhodování otce a matky.³

Říká se, že protiklady se přitahují. Aby však mohly spolu fungovat, musely by se vzájemně doplňovat, aniž by jeden byl nucen se stále podřizovat druhému.

Dominantní partner si osvojuje právo o všem rozhodovat. Prosazuje pouze své návrhy, je neústupný, dokonce ani nedovolí, aby vznikl spor. Většinou je toho schopen ten partner, který je drzejší, agresivnější a obvykle i hloupější, neboť nepochopí, že se může mýlit. Ústupný a slušný partner je zahrán do otroctví, z něhož se rodí tichá nenávisť.⁴

Je to příliš náročné soužití. Proto je vhodná jistá shoda, alespoň v zásadních povahových rysech a také v názorech a postojích. V úplném počátku vztahu se nám většinou jeví, že shoda je téměř stoprocentní. Je to dáno právě onou zaslepeností, kdy vidíme na partnerovi jen to nejlepší. Vše negativní jako by nebylo. Někdy je budoucí procitnutí hodně náročné a bolestivé. Jindy však zjistíme, že s trochou tolerance a odhodlanosti jsme schopni ve vztahu pokračovat, neboť nás naplňuje a k partnerovi

---

² RADVAN, E. *Soudobá filosofie*. Brno: Institut mezioborových studií, 2006, s. 23.

³ NOVÁK, T. *Jak předejít krizi v manželství*. Praha: Grada Publishing, 2004, 120 s. ISBN 80-247-0935-X, s. 16.

⁴ PLZÁK, M. *Jak dál...?* Praha: Troja, 1999, 117 s. ISBN 80-902428-1-2, s. 17.

máme stále citový vztah. I když už to není ta pravá vášnivá láska. Více si však ceníme vzájemné komunikace a porozumění. Neboť ne v každém vztahu je komunikace oboustranně vyhovující.

„Když se chceme něco dozvědět, musíme se umět ptát, ale také umět naslouchat. A umění naslouchat jde ruku v ruce s trpělivostí a uměním mlčet. Nic se nedozvíme, pokud svému protějšku budeme předčasně „vnucovat vlastní myšlenky“ a vkládat mu do úst, co neřekl.“⁵

Samozřejmě komunikace vážne i tehdy, pokud je partnerem cizinec. Vyjadřování pocitů v jiném jazyce, než mateřském, může být problém. Alespoň zpočátku. Co však může více nabourat partnerský vztah, je jiná kultura. Každý člověk žijící v určité zemi přejímá i její kulturu, ať už se to týká názorů, postojů, ale také chování. Jinak se chová muž k ženě v Evropě a jinak například v muslimských zemích. Nejedná se však o rasistický postoj, který *„vychází z přesvědčení, že mezi jednotlivými rasami existují geneticky podmíněné, a tedy neměnné rozdíly, kvůli nimž si příslušníci těchto ras nejsou rovni.“⁶*

Spíše je třeba brát v potaz skutečnost, že člověk, ať již vědomě, či nevědomě praktikuje přístup k opačnému pohlaví, se kterým se setkával v dětství ve své rodině, u svých nejbližších. Pokud se otec k matce choval jako galantní, pozorný muž, je velká pravděpodobnost, že tento model chování k ženám si osvojí do budoucna i jeho syn. To se však týká i chování patologického jako je násilí, ponižování a podobně. Proto je důležité dostatečně poznat nejen svého partnera, ale zajímat se i o jeho rodinu. Jaký je otec, matka a jaký mají vztah mezi sebou a ke svým dětem. To může hodně napovědět, zdali dotýčený partner bude v budoucnu dobrým manželem a rodičem.

---

⁵ NOVÁK, T., KUDLÁČKOVÁ, Y. *Asertivní žena*. Praha: Grada Publishing, 2000, 115 s. ISBN 80-7169-901-2, s. 91.

⁶ CHARVÁT, J. *Současný politický extremismus a radikalismus*. Praha: Portál, 2007, 184 s. ISBN 978-80-7367-098-6, s. 60.

„Mladí lidé by měli do svého očekávání od života pojmout, započítat, zabudovat požadavek, aby měli děti, které chtějí mít, s tím, s kým je chtějí mít a v době, která je pro ně příhodná. Na své děti by měli být vnitřně připraveni.“⁷

Neboť je všeobecně známo, že nechtěné dítě to má v mnoha ohledech těžší. Stigma „nechtěného“ jej provází celý život. Už jako malé vycítí, že na tomto světě není vítáno. Je svými rodiči odmítáno a kritizováno, proto často trpí nízkým sebevědomím a nedůvěrou v okolní svět. Jak náročný musí být budoucí život takového člověka, když v dětství neměl možnost prožívat opravdovou lásku a oddanost svých rodičů? Je více než pravděpodobné, že tato skutečnost se projeví negativním způsobem, například v partnerských vztazích.

1.2 Dlouhodobé vztahy a jejich problémy

Nejprve si položíme otázku, zdali existuje láska na celý život. Že na to nelze zcela jednoznačně odpovědět, je předem jisté. Pokud bychom pojali lásku na celý život v pravém slova smyslu, je to hodně nepravděpodobné, dá se říci téměř nemožné. Neboť láska, ta opravdová zamilovanost, je spíše záležitostí okamžiku. U někoho trvá jen pár chvil, či dnů. Jiný může být tímto vroucím citem opojen pár měsíců. Ale že by se tento romantický čas dal počítat na roky, s tím nelze souhlasit. A to z prostého důvodu. Jak bylo již zmiňováno, vztah dvou lidí se postupně vyvíjí a právě láska a zamilovanost je „jen“ úvodní částí a vše co bude následovat, závisí na mnoha faktorech a okolnostech. Udržet vztah v harmonické rovině není vůbec jednoduché. Dá to velké úsilí, je třeba mnoho tolerance, pochopení, citu a energie. Také je nutno počítat s tím, že život s sebou přináší různé nástrahy a problémy, které mohou vztah dvou lidí narušit, či dokonce zničit.

---

⁷ MATĚJČEK, Z. *Co děti nejvíc potřebují*. 3. vyd. Praha: Portál, 2007, 108 s. ISBN 978-80-7367-272-0, s. 17.

Co vše může nabourat partnerské a manželské soužití lze stručně shrnout do těchto bodů:

- nedostatek společných zájmů,
- odlišné trávení volného času,
- rozdílné názory na práva a povinnosti v domácnosti,
- rozpory ve finančním hospodaření,
- nesoulad v intimním soužití,
- mimomanželský vztah vlastní, či partnera,
- charakterové vady partnera,
- nedostatek tolerance ze strany partnera,
- žárlivost partnera,
- hrubé jednání partnera,
- závislost na alkoholu u partnera,
- rozdílné názory na výchovu dětí,
- partner nemůže mít děti.⁸

Samozřejmě tím není výčet konečný. Je mnoho okolností a situací, které vztahu neprospívají a mohou způsobit nesoulad. Mezi ně patří i určité změny, které nabourají dosud zaběhlý styl života.

„Příkladem změny pak může být narození dítěte, nástup matky po mateřské dovolené do zaměstnání apod. Takové události způsobují narušení rodinného stavu – najednou je něco jinak, než bylo dříve.“⁹

Když spolu partneři žijí delší dobu, mají pocit, že už se dokonale znají a nemůže je nic překvapit. Mají tendenci svůj vztah ničím novým nenaplňovat a žít v jistém

---

⁸ NOVÁK, T. *Rodičovské judo*. Praha: Grada Publishing, 2000, 92 s. ISBN 80-247-000-2-6, s. 10, 11.

⁹ ŠPATENKOVÁ, N. *Jak řeší rodinné krize moderní žena*. Praha: Grada Publishing, 2006, 142 s. ISBN 80-247-1567-8, s. 8.

stereotypu. To může mít za následek, že jeden z partnerů začne toužit po změně a to často radikální.

„Známa americká antropoložka Margareta Meadová prorokovala už v sedmdesátých letech, že v blízké budoucnosti prožije každý nejméně dvě manželství: první pro zplazení a odchování dětí, druhé pro sdílení společenství ve dvou.“¹⁰

Svým způsobem se toto proroctví plní. Jen bohužel k rozvodu často nedochází v období odchování dětí, ale mnohem dříve. V době, když jsou ještě malé.

„Česká republika patří k zemím s nejvyšším výskytem rozvodů, rozpadá se každé druhé manželství, boj o děti ovlivňuje jejich stabilitu na celý život. Rozvodový spor, kdy se dítě mnohdy stává rukojmím i obětí zároveň, ovlivňuje jeho další psychický vývoj, zneuctění jedné či obou rodičovských rolí v jeho očích jej socializačně i výchovně poškozuje. Navíc partneři uzavírají často nové svazky, mají zde většinou další děti a vzniká pro dítě z původního svazku velmi složitý komplex vztahů v systému prarodiče – rodiče – děti.“¹¹

Je to smutná bilance. Bereme-li navíc v úvahu fakt, že spousta párů s dětmi žije v nesezdaném partnerství, bude jistě počet dětí žijících v novém svazku daleko vyšší. Že děti ať už rozvodem či rozchodem svých rodičů velmi trpí, o tom není pochyb. Je to rána, která se nikdy zcela nezhojí. Její následky si sebou nesou celý život. Ztrácí důvěru, klid, jistotu a také jednoho z rodičů, toho, který odchází. Většinou je jím otec. Což zvláště pro syny znamená absenci mužského vzoru, se kterým by se mohli ztotožnit. Pro dcery pak jistý příklad muže při hledání budoucího partnera. Ač třeba dojde k novému sňatku rodičů, nebývá to v mnoha případech řešení, ale spíše komplikace.

„Když s mužem chodíte, mějte oči doširoka otevřené. Když vstoupíte do manželství, hodně je přivřete.“¹²

---

¹⁰ PLAŇAVA, I. *Spolu každý sám*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1998, 214 s. ISBN 80-7106-292-8, s. 17.

¹¹ PROCHÁZKA, M. *Sociální pedagogika*. Praha: Grada Publishing, 2012, 208 s. ISBN 978-80-247-3470-5, s. 116.

¹² LEMAN, K. *Do pátku bude váš manžel jiný*. Praha: Návrat domů, 2010, 180 s. ISBN 978-80-7255-226-9, s. 112.

Samozřejmě toto tvrzení lze aplikovat i na ženy. Pravdou je, že partnera je třeba řádně poznat a prověřit v různých situacích dřív, než s ním vstoupíme do svazku manželského. Potom už je třeba hodně tolerance, trpělivosti a také odhodlání, aby vztah i nadále vydržel.

Dle odborníků jsou dvě krizová období. První bývá mezi třetím a sedmým rokem manželství. Vyplývá z přerodu romantiky do všedních starostí. Je třeba nerozebírat, co a jak je jiné, než jsme si představovali. A také zapomenout na chiméru věčné romantické lásky. Je nutno zaměřit se spíše na řešení praktických problémů. Druhé krizové období bývá mezi sedmnácti až pětadvaceti lety manželského soužití. Jedná se především o citlivost a podrážděnost vůči druhému. A také je třeba vyrovnat se s tím, že děti jsou již samostatné a místo drahých rodičů, potřebují spíše milé peníze. V tomto období už je možnost otevřít se novým podnětům, cestovat a rozvíjet zájmy.¹³

Krizy v různých podobách se časem objeví ve všech vztazích. Je jen třeba ji nepřehlížet a nečekat, že se nějak sama vyřeší. Často dojde k jejímu prohloubení a řešením pak bývá rozchod nebo rozvod. Je třeba na vztahu neustále pracovat a snažit se o jeho harmonickou rovnováhu. To lze však pouze v případě, že snaha je oboustranná. Těšit se z přítomnosti druhého, dávat si najevo vzájemnou náklonnost, komunikovat o všem, co nás trápí a být si vzájemnou oporou. To především od vztahu očekáváme. Zpočátku to bývá snadné, ale časem vše nějak zevšední, jisté věci začínáme brát jaksí automaticky a přestáváme vnímat náznaky partnerovy nespokojenosti. Vztah stagnuje a přichází každodenní stereotyp. A právě v tom tkví nebezpečí jeho postupného rozpadu. Proto je důležité vztah neustále oživovat. Třeba i maličkostmi, o nichž víme, že toho druhého potěší.

---

¹³ NOVÁK, T. *Jak předejít krizi v manželství*. Praha: Grada Publishing, 2004, 120 s. ISBN 80-247-0935-X, s. 9, 10.

1.3 Vztahy partnerů bez dětí

Do této kategorie lze zařadit jak partnery, kteří prozatím založení rodiny odkládají, tak i páry, které by chtěly, ale dítě mít nemohou. To je značně frustrující, proto situaci řeší následujícím způsobem.

„1. Jedni zůstávají bezdětní a přijímají skutečnost svého biologického nedostatku či selhání. Tvoří si identitu „bezdětných manželů.“

2. Druzí proti biologickému selhání protestují a hledají cesty náhradního uspokojení potřeby rodičovství. Přijímají za vlastní cizí dítě, ať již formou adopce nebo pěstounské péče.“¹⁴

I přesto, že nejsou biologickými rodiči, berou dítě za své. To dostává druhou šanci a ve většině případů je o něj postaráno mnohem lépe, než v původní rodině či v dětském domově.

Bereme-li však v úvahu pouze partnery bezdětné, je třeba zmínit i ty, kteří dítě prostě mít nechtějí. Je to dáno především možnostmi, které dnešní doba nabízí.

„Současný trend ve většině vyspělých zemích je takový, že dítě je vnímáno často jako překážka v profesním růstu a vlastní seberealizaci obou rodičů, ale i jako přepych z důvodů nejen ekonomických. Čím dál více partnerů uvažuje pouze o jednom dítěti, dokonce přibývá případů, kdy neuvažují o dítěti vůbec.“¹⁵

Z demografického hlediska se jedná o velký problém, který za pár desítek let pozná na vlastní kůži dnešní střední generace. Má se zato, že osob v penzijním věku bude neúměrně přibývat a státy všech vyspělých zemí se budou potýkat se značnými finančními problémy. Všichni o této skutečnosti vědí i mladí lidé zakládající rodinu. Je to však velmi těžké udržet si určitý standard a zároveň děti dostatečně zabezpečit, a také si na ně najít čas. A právě toho se v dnešní době nějak nedostává. Je to dáno tím, že žijeme v konzumní společnosti. Je nám nabízena spousta věcí, a pokud je chceme mít, musíme si na ně

---

¹⁴ MATĚJČEK, Z., DYTRYCH, Z. *Jak a proč nás trápí děti*. Praha: Grada Publishing, 1997, 187 s. ISBN 80-7169-587-4, s. 12.

¹⁵ KRAUS, B., SÝKORA, P. *Sociální pedagogika I*. Brno: Institut mezioborových studií, 2009, s. 35.

vydělat. A právě čas strávený v zaměstnání zabere většinu dne. Navíc muž není jediným živitelem rodiny. Ve většině případů je v pracovním procesu i žena. Jednak z důvodů finančních, ale také z touhy po seberealizaci.

„Dnešní emancipovaná žena si osobuje právo být stejně silná jako její muž“.¹⁶

Nelze proti tomu nic namítat, existuje přece rovnoprávnost. Ale jsou stále jisté tradiční role, které jsou muži a ženě připisovány. Typickým příkladem je vedení domácnosti. I přesto, že žena je zaměstnána stejně jako její muž, očekává se, že domácí práce obstará ona, nebo alespoň z větší části.

„Nejen „hlavní slovo“, ale i „hlavní výkon“ při práci v domácnosti má žena a muž jí pomáhá – to je typická charakteristika fungujícího manželství. S rozdělením práce v domácnosti jsou buď oba spokojeni, nebo ji alespoň akceptují. Nespokojenost a pocit, že jsem zneužíván/a, je typický pro nespokojené partnery.“¹⁷

Je důležité si dostatečně ujasnit, zdali rozdělení domácích prací je vyhovující pro oba partnery a to hned v počátcích společného bydlení. Samozřejmě to nemůže být naprosto striktně dáno, neboť se mohou naskytnout situace, kdy je třeba, aby jeden druhého v povinnostech zastoupil. O tom, jaký podíl v chodu domácnosti bude mít muž, aniž by se cítil zneužíván, často napoví rozdělení těchto prací v jeho původní rodině. Pokud jeho otec často matce vypomáhal, nebude mít tento pocit tak silný, jako v případě, kdy chod domácnosti byl zcela na bedrech jeho matky.

„Napětí mezi stále vlivnými tradičními rolemi mužů a žen a změnami v těchto rolích, které si vynucuje moderní doba, výrazně ovlivňuje současnou nestabilitu rodin.“¹⁸

Tím je myšleno například i to, že žena, která má vysoké pracovní ambice, jim podřizuje svůj osobní život. Což se zákonitě projeví i v partnerství a mateřství. Pokud zastává vysoké funkce a zaměstnání ji zabírá mnoho času a energie, je opravdu vhodnější, když zůstává bezdětná a může se naplno věnovat své kariéře. Vyhovujícím partnerem je

---

¹⁶ PREKOPOVÁ, J. *Malý tyran*. 6. vyd. Praha: Portál, 2009, 160 s. ISBN 978-80-7367-589-9, s. 103.

¹⁷ NOVÁK, T. *Jak předejít krizi v manželství*. Praha: Grada Publishing, 2004, 120 s. ISBN 80-247-0935-X, s. 57.

¹⁸ MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Slon, 1993, 124 s. ISBN 80-901424-7-8, s. 32.

pro ni muž, který ji podporuje a děti neplánuje. V opačném případě je to samozřejmě problém, který s největší pravděpodobností jejich vztah dříve či později ukončí.

Rozdílnost povah, chování i vnímání toho druhého, může být do jisté míry až diametrální. Což sebou přináší různé neshody, které mohou vztah značně narušovat. Plaňava rozděluje tyto dysfunkční vzory interakcí:

Rozpůlené manželství (half marriage). Lze charakterizovat jako rozdílnost v chování. Zatímco jeden partner je nemluvný, odmítající a vyhýbá se konfrontacím. Druhý naopak diskutuje velmi rád, někdy až útočně.

Připoutávající-oddělovající manželství (attaching-detaching). Kdy jeden touží po vřelém vztahu a druhý má pocit, že je partnerem až příliš spoután.

Sadomasochistické manželství. Zde se jedná o přílišnou submisivitu jednoho z partnerů, který je druhým přímo ovládán. Tento typ manželství bývá častý u domácího násilí.

Dětské manželství. Jak již název napovídá, oba partneři řeší své konflikty jako děti. Přehnanými afekty vriskotu i pláče, eventuelně odchodem k rodičům. Často se chovají jako malé děti.

Neurotické manželství. Dá se přirovnat ke vztahu pacienta a pečovatele. Kdy očekávání pacienta jsou časem natolik velká, že je pečovatel není schopen plnit.

Terapeutické manželství. Jeden se snaží být lékařem druhému. Ale každý chce role obrátit tak, aby byl co nejčastěji pacientem.

Pseudomanželství. Každý z partnerů má vlastní zájmy, je zde absence intimity. Bývá častá absolutní prioritou profesní kariéry, zejména u mužů.¹⁹

Je zde sice zmiňováno manželství jako vztah dvou lidí. Ale obdobné je to i u nesezdaných párů. A těch v dnešní době přibývá. Čím je to způsobeno, těžko hodnotit. Jistou úlohu zde hraje trend dnešní společnosti, která toto soužití zcela toleruje. Navíc je zde určitý nádech svobody a nezávislosti, neboť únik z tohoto svazku bývá jednodušší než z manželství.

---

¹⁹ PLAŇAVA, I. *Manželství a rodiny*. Brno: Doplněk, 2000, 296 s. ISBN 80-7239-039-2, s. 67-70.

Co se týče vztahu dvou lidí, není ani tak důležité, zdali spolu uzavřeli sňatek či nikoli. Vždy je třeba pracovat na tom, aby mezi nimi vládla harmonie a byli schopni vzájemného porozumění.

„Nejen v manželství by se partneři měli snažit dělat jeden druhému potěšení. Problém nastává, pokud se potěšení snaží dělat jen jeden z nich a druhý je pouhým příjemcem.“²⁰

Opět zde vyvstává důležitá okolnost, která z velké části udává pevnost vztahu. A tím je oboustranná snaha. Oba partneři si musí uvědomit, že nelze jen brát, ale je třeba i dávat, bez toho není možné vztah dlouhodobě udržet.

1.4 Vztahy partnerů s dětmi

Narození dítěte je radostná událost, zvláště pro páry, které se na něj těší. Je to velká změna, která přináší spoustu radosti, ale také starostí. Je třeba přehodnotit dosavadní život a změnit své priority. V mnoha případech se to děje automaticky, zvláště pro matku jsou potřeby miminka upřednostněny před vším ostatním. Partner už není středobodem pozornosti. Většina mužů se s touto změnou vyrovná, alespoň zpočátku. Neboť vědci zjistili, že pokud jsou otcové přítomni při narození dítěte, nebo se brzy zapojí do péče o něj, o dítě se pak velmi zajímají a cítí v tomto vztahu velké uspokojení. Touží strávit s ním více času a mají snahu naučit se o něj pečovat. Dítě ani nemusí být jejich biologický potomek. Důležité však je, že jsou s dítětem od jeho narození.²¹

---

²⁰ LEMAN, K. *Do pátku bude váš manžel jiný*. Praha: Návrat domů, 2010, 180 s. ISBN 978-80-7255-226-9, s. 75.

²¹ BIDDULPH, S. *Tajemství výchovy šťastných dětí*. 2. vyd. Praha: Portál, 2006, 133 s. ISBN 80-7367-184-0, s. 21.

Reakce na dítě však bývá v mnohém odlišná, narodí-li se postižené, nebo se u něj postupně projeví například mentální retardace.

„Zpracování traumatu z diagnózy mentální retardace u dítěte je těžší pro rodiče s vyšším vzděláním. U nich je také vyšší pravděpodobnost, že budou dítě tajit před svým sociálním okolím a že je svěří do ústavní péče. V rodinách se základním nebo nedokončeným vzděláním spíše hrozí, že matka se na postižené dítě plně soustředí, přetíží ho svými pokusy dohnat zpoždění a začne zanedbávat jak další děti, tak manžela. U otců retardovaných dětí, podobně jako u otců vážně nemocných dětí, stoupá tendence k řešení rodinných problémů rozvodem.“²²

Je těžké vyrovnat se s tímto osudem. Najednou se zhroutí celý svět a člověk neví jak dál. Péče o postižené dítě je v mnoha ohledech velmi náročná. Potřebuje celodenní dohled, výdaje za pomůcky často přesahují domácí rozpočet a podpora státu a společnosti je zcela nedostačující. Lidé, kteří tuto péči zvládají, jsou alespoň v mých očích obdivuhodní. Musí se mnohého vzdát a hodně obětovat, a to dokáže málokdo.

Samozřejmě narozením dítěte se toho hodně mění i přesto, že je zcela zdravé. Někteří rodiče již předem zvažují, zdali jsou schopni tyto změny akceptovat. Zvláště, pokud u prvního dítěte měli pocit, že to bylo značně omezující.

Narození dítěte je zásahem do kariéry, kdy na rodičovské dovolené dochází ke ztrátě kontaktu s profesí. Dále se promění způsob života, není dostatek volného času a potlačí se dosavadní představa o vlastní svobodě. Neméně citelné jsou i zvýšené životní náklady. Je častá diskriminace matek při snaze najít částečný pracovní úvazek při souběžné výchově dítěte. Těhotenství a porod sebou mohou nést i jistá zdravotní rizika. Také mít zdravé dítě není samozřejmost. Vychovat dítě není vůbec jednoduché, nejednotná výchova může značně narušovat vztahy mezi partnery. V neprospěch rodičovství hraje i zvýšená skepse nad krizovým stavem společnosti i celého světa.²³

---

²² MÜHLPACHR, P. *Sociopatologie*. Brno: Institut mezioborových studií, 2009, s. 169.

²³ PROCHÁZKA, M. *Sociální pedagogika*. Praha: Grada Publishing, 2012, 208 s. ISBN 978-80-247-3470-5, s. 103, 104.

Jedná se o výčet jistých negativ a omezení, která se odrážejí v nízké porodnosti posledních desetiletí. V jistém smyslu je to obraz dnešní uspěchané doby. Kdy člověk chce stihnout spoustu toho, co mu život nabízí a necítí potřebu něco obětovat.

„Manželé jedou každý po svém, málokdy či vůbec spolu někam jdou, každý má pouze vlastní zájmy, známé a přátele. Jinou variantou je zahlcenost obstaráváním a tak řečenými instrumentálními oblastmi soužití, neboli životním shonem. A nezbývá čas a posléze ani chuť investovat do posilování intimity. Domov se stává obydlím – místem, kde oba hledají jen oddech: chtějí odpočívat a „nabíjet akumulátor“ k nejrůznějším aktivitám mimo rodinu. Jeden očekává od druhého, častěji muž od ženy, že všechny rodinné starosti a zařizování, včetně péče o děti, bude mít na svých bedrech ten druhý. Varianta symetrická, kdy oba totéž očekávají od druhého, je typická pro tak řečené dvoukariérové rodiny. Muž i žena jsou plně profesně angažovaní, čas pracovní jim splynul s volným, nicméně si stihli pořídit jedno či dvě děti. A teď oba očekávají, že ten druhý bude utvářet rodinné zázemí; nebo to bude alespoň půl na půl. Zdrojem napětí i sporů bývá, v čem spočívá ona půlka.“²⁴

Rodiče často žijí v představě, že pokud se před dítětem budou tvářit, že se nic neděje a napětí, které je mezi nimi budou skrývat, dítě nic nepozná. To je velký omyl.

Ono velmi dobře vnímá a pozná to, že se něco v rodině děje. Nejen ze vzájemné komunikace, ale i ze vzájemného citu mezi rodiči. A také ze vzájemné radosti, kterou společně prožívají, nebo neprožívají.²⁵

Samozřejmě atmosféra v rodině ovlivňuje všechny její členy, děti nevyjímaje. Pokud zde vládne harmonie a klid má to pozitivní dopad na každého z nich.

„Mc Masterovští dále soudí, že emocionální zdraví dětí těsně souvisí se vztahy mezi rodiči: jsou-li vztahy vřelé, mají-li se rodiče rádi, jeden druhého obdivuje a posiluje, pak i děti jsou spokojené, šťastné a zdravě se rozvíjejí.“²⁶

---

²⁴ PLAŇAVA, I. *Spolu každý sám*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1998, 214 s. ISBN 80-7106-292-8, s. 129.

²⁵ ŠPAŇHELOVÁ, I. *Dítě a rozvod rodičů*. Praha: Grada Publishing, 2010, 184 s. ISBN 978-80-247-3181-0, s. 74.

²⁶ PLAŇAVA, I. *Manželství a rodiny*. Brno: Doplněk, 2000, 296 s. ISBN 80-7239-039-2, s. 58.

Proto je třeba si uvědomit, že časté hádky, osočování a ponižování mezi rodiči, dítě velmi intenzivně prožívá. Pokud jsou na denním pořádku a partneři jsou si jisti, že nejsou schopni spolu vyjít a žít, je pravděpodobně lepší se rozejít.

„Pro partnery je totiž rodičovství a s tím související problémy a jejich řešení skutečnou zatěžkávací zkouškou, ve které zdaleka ne všichni obstojí.“²⁷

Rozvod je velmi náročný a bolestný. Často si partneři ani neuvědomují, že je třeba projít nejen rozvodem právním, ale i emocionálním. Ten je mnohem záladnější, neboť nekončí rozsudkem o rozvodu. Někdo se citově odpoutá ještě před fyzickou odlukou, jinému to může trvat desítky let a někomu se to nepodaří nikdy.²⁸

Je třeba si uvědomit, že citový vztah mezi partnery nebývá často vyvážený. V mnoha případech se spíše jedná o jistou nesouměrnost, kdy jeden pocítuje potřebu sdílet s druhým více času, intimity i prožitků. V průběhu vztahu se role mohou měnit. Vše se odvíjí od situací a také problémů, které se časem vyskytnou. Čím je tato nesouměrnost vyšší, tím je i větší pravděpodobnost zhroucení vztahu. Proto je třeba partnerovi naslouchat, často s ním komunikovat o jeho pocitech a mít povědomí o tom, co ho trápí, co by si přál a co má rád. Není to ani tak o tom, plnit všechna přání, ale takto projevený zájem hodně napoví, jak druhého máme rádi a jak o něj stojíme.

---

²⁷ ŠPATENKOVÁ, N. *Jak řeší rodinné krize moderní žena*. Praha: Grada Publishing, 2006, 142 s. ISBN 80-247-1567-8, s. 53.

²⁸ EVERETT, C., EVERETT, S. V. *Zdravý rozvod pro rodiče i děti*. Praha: Talpress, 2000, 212 s. ISBN 80-7197-169-3, s. 143.

2 SOUROZENECKÉ VZTAHY

„Vztah mezi rodiči a dětmi je proměnlivý, dynamický a určující. Vždy, když se narodí další dítě, celé rodinné prostředí se promění. Budoucí osud každého nového dítěte určuje do značné míry způsob, jak s ním rodiče jednají.“²⁹

Každé dítě, které se v rodině narodí je jiné. Ač jsou sourozenci stejného pohlaví, nebo se jedná dokonce o dvojčata i zde se najdou jisté rozdíly. Nejen ve vzhledu, ale především v povaze. Každý je prostě originál. Proto je důležité, aby rodiče volili přístup ke každému dítěti individuální a zároveň se snažili zachovat jistou rovnováhu. Aby jedno dítě nebylo příliš upřednostňováno před druhým. Neboť sourozenecká žárlivost a rivalita bývá často spojována právě s tímto přístupem.

2.1 Odlišnosti z důvodu pohlaví sourozenců

Každý z rodičů očekávající miminko odpoví na otázku, zdali by si přáli chlapečka, nebo holčičku podobně. „Je to celkem jedno, jen aby to bylo zdravé.“ Ano zdraví je to nejdůležitější, ale v podvědomí už ono konkrétní přání většinou mají. Především pokud už nějaké dítě nebo děti v rodině jsou. V dřívějších dobách bylo přáním mít syna a předat mu řemeslo, či majetek. Dnes touží po synovi hlavně muži, kteří by ho rádi zapojovali do různých oblíbených sportovních aktivit. Ženy zase cítí v dcerách jisté souznění, neboť dívkám více rozumí. A také je mohou oblékat a česat dle svého vkusu s vizí krásného děvčátka. Většinou je tedy přání mít kluka a holku. Prostě od každého něco. Jak si však budou mezi sebou rozumět coby sourozenci? Není lepší mít děti stejného pohlaví? Víc by si spolu pohrály a možná i rozuměly. Ale to není nikdy předem jisté. Závisí to jednak

---

²⁹ LEMAN, K. *Sourozenecké konstelace*. 5. vyd. Praha: Portál, 2012, 224 s. ISBN 978-80-7367-866-1, s. 20.

v přístupu rodičů k nim, na věkovém rozdílu mezi nimi a v neposlední řadě na osobnosti dětí.

„Osobnost je pojmenování pro ten celek dispozic k psychickým reakcím, který způsobuje, že v téže situaci reagují různí lidé různě a že tyto reakce vykazují určitou jednotu citění, myšlení, vnímání, představ a snah.“³⁰

Ještě je často rozšířen názor, že úplně nejlepší je, když se narodí holčička jako první a stává se „chůvou“ pro další sourozence.

„Leč chlapci v roli „náhradních rodičů“ pečujících o mladší sourozence projevují obdobnou empatii a zodpovědnost jako dívky.“³¹

Lze tedy říci, že vše je záležitostí individuální a je na každém ze sourozenců, jaký vztah si vybuduje k tomu druhému. Někdy se jeví, jako by si v dětském věku nemohli přijít na jméno a v dospělosti jsou pak nejlepšími přáteli. Ale může to být přesně naopak. Samozřejmě jistou roli zde hraje již zmíněný přístup rodičů. Je často velmi těžké najít ve výchově správnou rovnováhu, aniž by druhé dítě mělo pocit, že je méně chváleno, nebo více káráno. Aby ani jeden ze sourozenců netrpěl tím, že ten druhý je protěžován a je mu věnováno více pozornosti. Často jsou tyto pocity jen subjektivní, ale na vztahu mezi sourozenci se mohou v mnohém projevit.

„Výchova dítěte není zajisté nejlehčí, ale na tomto světě asi největší úkol, který se vyplatí.“³²

Je obtížné uplatnit ty správné hranice. Neboť člověk chce pro dítě to nejlepší a tak se často domnívá, že se to neslučuje s vymezováním hranic. Je to však omyl. V mnoha vztazích rodičů k dětem převládá přílišná povolnost. Rodiče pak snášejí vše tak dlouho až to v pravém slova smyslu bouchne.³³

---

³⁰ NAKONEČNÝ, M. *Základy psychologie osobnosti*. Praha: Management Press, 1993, 224 s. ISBN 80-85603-34-9, s. 9.

³¹ NOVÁK, T., KUDLÁČKOVÁ, Y. *Asertivní žena*. Praha: Grada Publishing, 2000, 120 s. ISBN 80-7169-901-2, s. 17.

³² PREKOP, J. *Jak být dobrým rodičem*. Praha: Grada Publishing, 2001, 84 s. ISBN 80-247-9063-7, s. 83.

³³ ROGGE, J. U. *Děti potřebují hranice*. 4. vyd. Praha: Portál, 2009, 131 s. ISBN 978-80-7367-634-6, s. 8.

Najít pro dítě ten správný výchovný styl je opravdu náročné. Když je v rodině dětí víc, každé reaguje na výtku jinak. Některé si to vezme k srdci a snaží se polepšit. Jiné to bere jako nespravedlnost a domnívá se, že mu to třeba příště projde, zvolí-li lepší taktiku. Další nijak zvlášť nereaguje a myslí si svoje. Je to hodně o temperamentu dítěte, o tom jak o věcech přemýšlí, jak je citlivé a vnímavé. V každém případě je třeba zvolit ty správné hranice a pokud možno demokratický přístup. Vše však musí odpovídat věku a povaze dítěte. Zvláště v dospívání je potomek náladový a často se snaží rodičům oponovat a jistým způsobem se od nich odpoutat.

Proto je ve výchově důležitým faktorem také dohled. Je třeba, aby rodiče byli informováni o tom, co jejich potomek dělá ve volném čase, kde se zdržuje a s jakými kamarády se stýká. Samozřejmě také, kdy se vrací domů a v jakém stavu. Je zde nutná obezřetnost v důsledku možného delikventního chování.³⁴

Je kolikrát náročné děti zvládat, ať jsou to děvčata, nebo chlapci. Je třeba si uvědomit, že i rodiče dělají při výchově chyby, i když často nevědomé. Důležité je, že se snaží dát do toho srdce a s citem vedou své děti životní dráhou až do dospělosti.

Pro matku dvou chlapců je velmi důležité, aby důrazně a důsledně používala reálnou disciplínu a neměla by nikdy od nich přijímat urážlivé poznámky. Také by neměla dopustit, aby nad ní získali převahu a byli k ní neuctiví. A to z toho důvodu, že pro své dva syny představuje nejen jednoho z rodičů a mateřství, ale i celý ženský svět. Pokud se její synové naučí po ní šlapat, budou stejným způsobem později šlapat i po svých ženách. Neboť takový vztah k ženám získali, když vyrůstali.³⁵

Opět se zde projevuje to, co bylo dáno výchovou v dětství. Je patrné, že rodina, ve které člověk vyrůstá, tvoří základ pro jeho budoucí chování a jednání. Dítě se tvaruje podle toho, jak s ním zachází jeho nejbližší okolí, především rodiče. Jaký mu dávají příklad, kolik lásky a času mu věnují a jak se o něj starají.

„Od útlého věku přes školní věk až po práh dospělosti si člověk vytváří svou společenskou roli také podle pohlavní příslušnosti. Chlapci mužskou, dívky ženskou. Aby

---

³⁴ MÜHLPACHR, P. *Sociopatologie*. Brno: Institut mezioborových studií, 2009, s. 149.

³⁵ LEMAN, K. *Sourozenecké konstelace*. 5. vyd. Praha: Portál, 2012, 224 s. ISBN 978-80-7367-866-1, s. 183.

*dítě mohlo přijmout svou roli zdravě, vyspěle a uspokojivě, musí mít vhodný model. Od muže se očekává v naší společnosti poněkud jiné chování než od ženy. Otec je vhodnějším modelem pro chlapce, matka pro dívky.*³⁶

Proto je třeba vyvíjet neustálou snahu o udržení stability úplné rodiny. Každý z rodičů dítě jistým způsobem ovlivňuje a obohacuje. Matka i otec hrají v jeho životě důležitou roli. Proto je ideální, pokud i vztah mezi nimi je harmonický, vzájemně se doplňují a snaží se o soulad ve výchově i v komunikaci.

2.2 Věkový odstup sourozenců

Mnoho rodičů se zamýšlí při plánování dalšího potomka nad tím, jaký věkový odstup je pro sourozence ideální. Tím je myšleno především to, aby si spolu hráli, rozuměli si a zároveň co nejméně mezi sebou soupeřili. Nelze však nikdy předem odhadnout, jaký vztah se mezi sourozenci nakonec vytvoří. Záleží nejen na věkovém odstupu a pohlaví, ale jak již bylo zmiňováno, každý je originál. Má jiný temperament, jinak vnímá a reaguje na své okolí. Proto je dobré ještě před narozením dalšího dítěte sourozence na jeho příchod připravit. To znamená mluvit o budoucím miminku s nadšením a s radostným očekáváním. O to intenzivněji, jedná-li se o druhé dítě.

„Alfred Adler komplex prožitků staršího dítěte nazval „sesazení z trůnu“. Trůnem je myšlen výlučný post nejstaršího dítěte v rodině. Budí přece „jedináčkovský“ zájem a má všechny jeho výhody. A pak, aniž by samo něco změnilo, provedlo, přálo si, je ze dne na den konfrontováno s novou, náročnou realitou. Nic neprovedlo, a najednou je takto

---

³⁶ BAKALÁŘ, E. a kolektiv. *Průvodce rozvodem*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1996, 253 s. ISBN 80-7106-157-3, s. 63.

*trestáno. Zmíněný trest – odeprání výlučného zájmu – je o to horší, že útočí na identifikační mechanismy staršího dítěte.*³⁷

Dítě, které zpočátku vyrůstá jako jedináček, si samozřejmě užívá všech privilegií, která mu náleží. To znamená, že veškerá péče i pozornost je zaměřena pouze na něj a nemusí se o nic dělit se sourozenci. Což v něm jistě vyvolává kladnou odezvu. Ale má to i svá negativa.

*„Nejvíc pozornosti a očekávání je od prvního dítěte. To v něm může vyvolávat úzkost z možného selhání.*³⁸

Pravdou je, že nejstarší dítě má výjimečnou pozici, už tím, že přišlo na svět jako první. Rodiči je často vnímáno jako moudřejší, samostatnější a také ctižádostivější. Otázkou je, zdali je tomu tak i ve skutečnosti.

*„Stává se, že staršímu dítěti je přiřčena role jakéhosi rodiče nebo převezme nepatřičnou roli dospělého v rodině. Nese zvláštní zodpovědnost, má povinnosti a mělo by splňovat různá rodičovská očekávání. Rodiče, kteří se těžko vyrovnávají s rozvodem a skutečností, že jsou sami, spoléhají na toto dítě a hledají v něm oporu, nebo dokonce očekávají, že se bude starat o rodinu. Hovoří s ním jako se sobě rovným.*³⁹

Zde se jasně projevuje, že vše má svůj rub i líc. Starší dítě v rodině může mít jisté výhody, které však v konečném důsledku mohou být přítěží. Vše samozřejmě záleží na přístupu rodičů, kolik zodpovědnosti dítěti svěří a jak nároční k němu jsou. Někteří rodiče mají velké ambice a chtějí po dětech, aby podávaly velké výkony.

*„Děti chtějí podávat výkony. Ale když se výkony stanou povinností, když nenásleduje povzbuzení, když je náklonnost spojována s výkony, dítě se zhroutí. Vzniká strach z odmítnutí, strach z trestu, strach, že rodičům způsobí bolest.*⁴⁰

Každý z rodičů si přeje, aby jejich dítě bylo úspěšné a v budoucím životě se dokázalo prosadit. Mělo kvalitní vzdělání a dobrou práci. Často se však nezamýšlí nad tím,

---

³⁷ NOVÁK, T. *Sourozenecké vztahy*. Praha: Grada Publishing, 2007, 124 s. ISBN 978-80-247-2057-3, s. 42.

³⁸ MÜHLPACHR, P. *Sociopatologie*. Brno: Institut mezioborových studií, 2009, s. 150.

³⁹ EVERETT, C., EVERETT, S. V. *Zdravý rozvod pro rodiče i děti*. Praha: Talpress, 2000, 212 s. ISBN 80-7197-169-3, s. 140.

⁴⁰ ROGGE, J. U. *Dětské strachy a úzkosti*. Praha: Portál, 1999, 211 s. ISBN 80-7178-237-8, s. 170.

zdali na to skutečně má. Ne všechny děti jsou tak chytré, aby vystudovaly prestižní školu. Také nemusí být natolik ctizádostivé a dravé, aby porazily konkurenci. Může jim chybět talent, potřebný k dosažení mety, kterou mu rodiče určili.

Lze rozlišit dvě základní formy:

- **nezdravě vysoké nároky.** Jedná se o touhu po tom, aby dítě v něčem vynikalo. Neboť to odráží nejen kvalitu dítěte samotného, ale je to jakési svědectví o kvalitách rodičů, a o to jde především. Ti chtějí od dítěte víc, než může dokázat.

- **zaslíbení.** Jde o situaci, kdy dítě má splnit nějaký rodičovský ideál bez ohledu na to, zda k tomu má či nemá sklony, schopnosti, chuť nebo nadání. Týká se to nejčastěji toho, co sami rodiče pokládali za svůj ideál a čeho nedosáhli. Naději proto vložili do svého dítěte.⁴¹

Je třeba na dítě pohlížet reálně a nečekat, že bude schopné plnit naše sny. Je to pro něj svazující. Je nuceno k činnostem a výkonům, na které se necítí a přitom nechce zklamat. Musí to být neuvěřitelně frustrující. Proto je vhodnější nabízet mu různé alternativy z různých okruhů činnosti a čekat, co ho zaujme a co si vybere. Je dobré dítě vést, ale ne je tlačit, zvláště tam, kde na to nestačí. Pod tlakem rodičů nebývají jen nejstarší děti, ale i jejich mladší sourozenci.

Zajímavostí je, že druhorozené děti bývají opakem prvorozených, zvláště jsou-li od sebe méně než pět let a stejného pohlaví.⁴²

I s touto skutečností je třeba počítat, například při výběru zájmových kroužků nebo i budoucí profesní dráhy. Jeden bude chtít uspět tam, kde druhý sourozenec nestačí.

Důsledky pořadí narození se dají shrnout takto:

- Výraznější účinky pořadí narození jsou v rodině kde je více soutěživosti.
- Prvorozené a druhorozené děti stejného pohlaví jdou při hledání životní cesty odlišným směrem.

---

⁴¹ MATĚJČEK, Z., DYTRYCH, Z. *Jak a proč nás trápí děti*. Praha: Grada Publishing, 1997, 187 s. ISBN 80-7169-587-4, s. 13.

⁴² LEMAN, K. *Sourozenecké konstelace*. 5. vyd. Praha: Portál, 2012, 224 s. ISBN 978-80-7367-866-1, s. 183.

- Dítě s handicapem zaujímá v rodině pozici mladšího dítěte. Což může jeho sourozence obohacovat, nebo odrazovat.
- Dítě se často neangažuje v oblastech, kde jeho sourozenec vyniká. Spíše se snaží vyniknout tam, kde sourozenec neuspěl.
- Pokud je dítě velmi úspěšné, může být pro sourozence výzvou, nebo také zdrojem stresu.⁴³

Je patrné, že soutěživosti se u sourozenců vyhnout nedá. Na druhé straně i toto neustálé sourozenecké zápolení má jistý efekt. A ten se projeví v budoucnu, kdy bude třeba zapojit síly se snahou prosadit se. Třeba v zaměstnání, nebo ve vztahu k druhému. Je možno s nadsázkou tuto sourozeneckou třenicí brát jako přípravu pro budoucí život.

„Sourozenci si už od malička osvojují chování v symetrických, jednogeneračních vztazích – na rozdíl od asymetrických vztahů mezi rodiči a dětmi, a později mezi školákem a učitelkou. Pro budoucí vztahy v dospívání a také pro soužití v širším společenství, kde je třeba umět nejen spolupracovat, nýbrž i soutěžit, o něco usilovat, ba i zabojovat; tedy pro život mezi lidmi i spolu s nimi je mimořádně významné to, co sourozenci v rodině zažili, jak spolupracovali i soutěžili.“⁴⁴

Jedináček však nezakouší soupeření ani soutěžení. Zato má pozornost rodičů soustředěnou jen na sebe, není nucen se dělit. Což jistě pociťuje jako jistou výhodu. Přesto však mnoho z nich touží po sourozenci. Chtějí parťáka, se kterým by si mohli hrát a dovádět. Po mnoha letech jsou to právě sourozenci, kteří zůstanou, když vlastní rodiče už nejsou na tomto světě. Proto je třeba si uvědomit, že i v dospělosti, kdy se vydáme každý svou cestou, bychom se měli občas zastavit a setkat se s tím, kdo nám v dětství byl nejbližší, s bratrem nebo sestrou.

---

⁴³ NOVÁK, T. *Sourozenecké vztahy*. Praha: Grada Publishing, 2007, 124 s. ISBN 978-80-247-2057-3, s. 24.

⁴⁴ PLAŇAVA, I. *Spolu každý sám*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1998, 214 s. ISBN 80-7106-292-8, s. 121.

2.3 Počet sourozenců v rodině

Nízká porodnost je typická pro vyspělé země. Totéž platí i pro Českou republiku. V posledních desetiletích se stalo běžným standardem mít jedno maximálně dvě děti. Tři a více dětí v rodině jsou spíše výjimkou. Důvodem, dle mého názoru je změna priorit a zrychlené životní tempo. Každý touží po tom, si život co nejvíce užít. Mít dostatek peněz, dobře rozjetou kariéru, hodně cestovat. A právě v tom bývá dítě překážkou. Také si mnoho mladých lidí zakládajících rodinu uvědomuje skutečnost, že je třeba mít na dítě dostatek času, ale i trpělivosti. Je mnohdy náročné děti zvládat, zvláště pokud jsou hodně živé, a to už od nejtělejšího věku.

„Povaha se projevuje už po porodu. Některé děti jsou čilé, navazují kontakt, jsou snadno utižitelné. S těmi není problém. Jiné děti jsou mrzuté, podrážděné, choulostivé a neschopné utižit se samy nebo být utiženy někým jiným. S nimi je větší potíž, vyžadují od svých rodičů zvýšenou trpělivost a čas.“⁴⁵

Nelze se divit, že matky po této zkušenosti s dalším dítětem poněkud otálejí. Dlouho jim v paměti ulpívá obraz probdělých nocí a častého vyčerpání. Proto se někdy rozhodnou pouze pro jedno dítě, nebo další mají až po určitém čase. Navíc politika zaměstnanosti mladých žen je neúprosná. Na trhu práce nejsou matky s malými dětmi zrovna vyhledávanou kategorií. Je zde obava z časté absence z důvodu nemoci dítěte. Také v průběhu mateřské dovolené ztrácí žena kontakt se svou původní profesí, což jí může do budoucna komplikovat kariéru. Práce na částečný úvazek je v naší republice žalostně málo. Proto jsou ženy nuceny zvažovat, zdali se jim více vyplatí, a to i finančně, zůstat s dětmi doma, nebo se vrátit do zaměstnání ještě před dovršením tří let věku dítěte, nebo i dříve. Je to těžké dilema. Co se finančního ohodnocení týče, zaměstnání jasně vítězí. Ale přerušit celodenní kontakt s dítětem, to je pro mnoho matek hodně těžké a co teprve pro dítě. Mimo jiné i v těchto skutečnostech se odráží rozhodnutí mnoha žen mít maximálně dvě děti.

---

⁴⁵ BACUS, A. *Dítě pláče, co dělat?* Brno: SVAN, 1995, 172 s. ISBN 80-85956-00-4, s. 11.

S větším počtem sourozenců narůstá i pravděpodobnost různých potyček a neshod mezi nimi, což mnoho rodičů těžce snáší. Chtějí mít po celodenním pracovním shonu chvíli klid a ne řešit ony neshody, o kterých mají často jen kusé informace.

„Všeobecně je lépe, když se rodiče vyhnou většině pranic mezi dětmi, které si už dokáží spory vyřešit sami mezi sebou. Když se rodiče soustředí na určení viníka, zůstane nejméně jeden bojovník žárlivější. Děti se víceméně hašteří ze žárlivosti, neboť každé by chtělo, aby mu rodiče dávali přednost. Když jsou vždy připraveni zaujímat nějaké stanovisko, ve smyslu, že se snaží rozhodnout, kdo je v právu a kdo nikoli, povzbuzuje to děti k tomu, aby se záhy opět pohádaly.“⁴⁶

Čím více dětí, tím je potřeba i více času, aby bylo možno se každému individuálně věnovat. A toho se v dnešní době příliš nedostává.

„Děti vám nebudou věřit, že je máte rádi, pokud jim to budete jen říkat, ale nevěnujete jim dost času. Pro děti je podstatné to, co děláte, a ne to co říkáte.“⁴⁷

A právě zde se projevuje problém, který trápí mnohé z nás a tím je přílišná zaneprázdněnost. Životní styl současnosti se velkou měrou podílí na tom, co od života chceme a očekáváme. Jsme součástí konzumní společnosti, která upřednostňuje „mít před být“. Je třeba se pořádně zabezpečit, což zabírá mnoho energie a času a relaxací je tu počítač, nebo televize.

Význam a přínos masmédií pro život člověka vzbuzuje jistou polemiku. Nesporně rozšiřují obzory a zprostředkovávají události, na druhou stranu však současně přispívají k celkové přesycenosti podněty, ochuzují o spánek a čas. V neposlední řadě vedou k pasivnímu a konzumnímu životnímu stylu.⁴⁸

O to smutnější je, že na televizi jsou odkázány i malé děti. Neboť slouží často jako náhradní zábava v době, kdy rodiče nejsou doma, nebo nemají právě čas, či energii se

---

⁴⁶ SPOCK, B., ROTHENBERG, M. B. *Vy a vaše dítě*. Praha: Victoria Publishing, 1992, 590 s. ISBN 80-85605-25-2, s. 351.

⁴⁷ BIDDUPLH, S. *Tajemství výchovy šťastných dětí*. 2. vyd. Praha: Portál, 2006, 133 s. ISBN 80-7367-184-0, s. 27.

⁴⁸ KRAUS, B., SÝKORA, P. *Sociální pedagogika I*. Brno: Institut mezioborových studií, 2009, s. 48.

dětem věnovat. Televize však skýtá jisté nebezpečí pro vnímání reálného světa a to zvláště pro mladší děti.

„Protože se televize stala nejoblíbenější zábavou ve volném čase a svou atraktivní nabídkou napomáhá k napodobování, nakazí diváka povrchností, lehkovážností, úspěšným myšlením, fascinuje silou a agresivitou. Čím častěji a brutálněji je agresivita předváděna, tím spíš dojde k otupení a nákaze zlem. Tak se mnohé dítě orientuje podle vzoru supermanů a je fascinováno mocí brutálního násilí, aniž by přitom mělo možnost rozlišovat mezi dobrem a zlem.“⁴⁹

Samozřejmě totéž platí i pro počítače, které nabízejí velké množství her, často s agresivní tematikou. Ta fascinuje především starší děti a mládež. S rozvojem informačních technologií jako by se zároveň vytrácel zájem o bližší kontakt s lidmi a potřebu komunikace. A právě nedostatek komunikace je v mnohých rodinách alarmující. Často vede ke vzájemnému odcizení a bývá jednou z příčin rozvodu. Ten je pro děti velmi traumatizující. Časem je jeden z rodičů nahrazen novým partnerem, což může vyvolat u dítěte značnou nevoli.

Pokud se jedná o partnera matky, nejhůře jej přijímají děti ve věku devíti až dvanácti let. Je to dáno tím, že se jedná o vývojovou dobu, kdy si děti přisvojují ženskou či mužskou životní roli dle své pohlavní příslušnosti. Současně se tvoří i model životního partnera podle příslušníka opačného pohlaví, který žije v jeho blízkosti. Což zpravidla bývá otec nebo matka. Navíc je to i doba, kdy se formují rodičovské postoje dítěte, které se v budoucnu projeví, až bude mít vlastní rodinu a bude vychovávat vlastní děti.⁵⁰

Jen těžko domyslet, jak se budou stavět k problémům ve vztazích, které je v dospělosti čekají. Samozřejmě do jaké míry bude dítětem přijat nový partner, závisí na mnoha okolnostech. Třeba i na tom, zdali s sebou do nového vztahu přivede i své děti. V této doplněné rodině je třeba obrnit se značnou dávkou trpělivosti a samozřejmě tolerance. Nějaký čas jistě potrvá, než se všichni spolu sžijí.

---

⁴⁹ PREKOPOVÁ, J. *Malý tyran*. 6. vyd. Praha: Portál, 2009, 160 s. ISBN 978-80-7367-589-9, s. 44, 45.

⁵⁰ BAKALÁŘ, E. a kolektiv. *Průvodce rozvodem*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1996, 253 s. ISBN 80-7106-157-3, s. 131.

Klíčovým faktorem pro vybudování harmonických vztahů v doplněné rodině bývá věk dětí v době jejího vzniku. Čím jsou děti mladší a věkově bližší, tím jsou vyhlídky příznivější. Do tří, čtyř let se osobnost dětí teprve utváří a čas je na straně rodičů. Pokud jsou děti starší, především jedná-li se o věk těsně před pubertou nebo v dospívání, jsou už osobnosti dětí i vztahy v rodině pevně vytvořené.⁵¹

Je jasné, že děti v tomto věku mají své názory a také svůj prostor, o který se nechtějí dělit, zvláště pokud se nejedná o vlastní sourozence.

„Důležité je, aby rodiče pochopili, že děti potřebují hlavně hodně času, aby si zvykly na nové uspořádání; potřebují i pravidelnou možnost mluvit o svých pocitech, aby se jim dostalo podpory a uklidnění.“⁵²

Hodně záleží na postoji rodičů, zdali jsou schopni a ochotni přistupovat ke každému ze sourozenců individuálně, s citem a přitom nestranně. Děti budou mít tendenci tento přístup kopírovat, jelikož rodiče jsou a budou jejich vzorem.

---

⁵¹ LEMAN, K. *Sourozenecké konstelace*. 5. vyd. Praha: Portál, 2012, 224 s. ISBN 80-7367-866-1, s. 38, 39.

⁵² SPOCK, B., ROTHENBERG, M. B. *Vy a vaše dítě*. Praha: Victoria Publishing, 1992, 590 s. ISBN 80-85605-25-2, s. 588.

3 GENERAČNÍ VZTAHY

„Všichni rodiče očekávají, že budou mít na své děti vliv, ale mnohé překvapí zjištění, že je to vlastně dvousměrná ulice a že oni sami se od svých dětí učí a že ze svého rodičovství i získávají. Jinými slovy, rodičovství je ohromně důležitým vývojovým stupněm pro vlastní život dospělých.“⁵³

Dětská přirozenost je přímo fascinující. Na rozdíl od nás dospělých, děti berou vše kolem sebe bez předsudků, dokáží se radovat z maličkostí, mají jedinečnou fantazii a milují nás rodiče tou krásnou, bezpodmínečnou láskou. Nikdo v životě nás nebude tak upřímně milovat a obdivovat, jako naše malé dítě.

3.1 Rodiče a děti

Dítě je takový malý zázrak. Je to dar, vzácný dar, o který je nutno pečovat, neboť je velmi křehký. Stejně jako dětská duše.

„Děti jsou neuvěřitelně citlivé na výsměch, kritiku, zlost a odmítání a zasluhují si, aby vyrůstaly v prostředí, které jim dává pocit bezpečí, lásky a přijetí.“⁵⁴

Je to nepochopitelné, že malým, bezbranným dětem by vůbec někdo mohl ublížit. O to více zarážející je fakt, že dětem dokáží ubližovat jejich vlastní rodiče. Někteří rodiče týrají své děti dost brutálním způsobem ať už tělesně či psychicky. Někdy dochází i k sexuálnímu zneužívání, nebo zanedbávání. Všechny tyto formy se na dětské psychice nenávratně podepisují.

---

⁵³ SPOCK, B., ROTHENBERG, M. B. *Vy a vaše dítě*. Praha: Victoria Publishing, 1992, 590 s. ISBN 80-85605-25-2, s. 16.

⁵⁴ DOBSON, J. *Láska a kázeň ve výchově dětí*. Praha: Návrat domů, 1997, 202 s. ISBN 80-85495-58-9, s. 10.

„Dítě prožívá hluboké pocity méněcennosti, ponižení, necítí ochranu ve svém životě, může mít pocity bezmoci, pocity vzteku vůči rodiči, který mu tyto ataky dává zakoušet. Může pociťovat bolest, fyzickou i psychickou, zoufalství. Neví, co s tím.“⁵⁵

Je to neuvěřitelně kruté, že takové pocity musí zakoušet tak malý človíček, který se v životě teprve rozkoukává. Jaký mu asi musí připadat tento svět? Určitě hodně nespravedlivý, drsný a zlý. Proto se raději obrní skepsí, nedůvěrou a často i agresí. Není výjimečné, že tyto týrané děti se v dospělosti stávají stejně chladnokrevnými, jako byli jejich rodiče. A tento smutný osud nezřídka pokračuje generacemi stále dál. Věřme, že toto jsou spíše výjimky a že rodičů, kteří děti milují je mnohem, mnohem více.

„To, že dítě milujeme, ještě nezaručuje, že ono samo se bude cítit milováno. Pokud si dítě naši lásku neuvědomuje, cítí se nejisté, nedokáže se vyjádřit či pociťuje bezmocnost. Může se pak uchýlovat k destruktivnímu chování nebo se naopak příliš podvolovat a potlačovat své skutečné já, aby dosáhlo našeho souhlasu. Důvody proč se dítě necítí s námi v kontaktu, bývají následující: Nedokážeme vyjádřit lásku tak, aby ji dítě mohlo přijímat; dítě se cítí odstrčené sourozencem; anebo je láska spojena s podmínkami.“⁵⁶

Vyjadřování rodičovské lásky může být problematické. Coby rodiče ji cítíme a nepochybujeme o ní. Ale zároveň dítěti nedáváme dost často vhodné indicie, aby pochopilo, že je stále milováno. Také je třeba se vyvarovat sourozeneckému srovnávání. Každý je jiný a také vyniká v něčem jiném. Stejně jako v určité oblasti na svého sourozence ten druhý prostě nestačí. Snahou některých rodičů je stanovit dítěti určité podmínky, za jejichž plnění jsou odměňovány projevem lásky. Takovou „lásku za něco“ děti jako opravdovou necítí.

---

⁵⁵ ŠPAŇHELOVÁ, I. *Dítě a rozvod rodičů*. Praha: Grada Publishinkg, 2010, 184 s. ISBN 978-80-247-3181-0, s. 42.

⁵⁶ ALDORTOVÁ, N. *Vychováváme děti a rosteme s nimi*. Praha: Práh, 2010, 221 s. ISBN 978-80-7252-287-3, s. 51.

„Pro otce stejně jako pro matku je důležité přesvědčení, že když jednají určitým způsobem je to pro dobro dítěte. Toto přesvědčení je zjevnější, když mají mezi sebou dostatečně silný důvěrný vztah, zkrátka když se skutečně milují.“⁵⁷

Pokud je mezi rodiči vztah plný citu, sdílení a porozumění, je velká pravděpodobnost, že stejným citem budou zahrnovat i své dítě. Navíc je větší tendence k zachování stejného výchovného přístupu, který napomáhá dítěti k pocitu jistoty a bezpečí.

Je třeba mít na paměti, že právě rodiče jsou vzorem, který děti napodobují. Proto je třeba rozvíjet a udržovat laskavé, ohleduplné a vřelé vztahy a vést dítě k laskavosti a pomoci jiným.⁵⁸

Dětství v životě člověka představuje jen krátký úsek. Přesto se jedná o velmi důležité období, které dává základ pro celý budoucí život. To, v čem a jak jsme vyrůstali, nás formuje a jistým způsobem ovlivňuje, jak s budoucností naložíme.

To, že činy nevyhnutelně přinášejí i nějaké důsledky, je třeba naučit dítě ještě před dospíváním.⁵⁹

Neboť období puberty bývá často velmi náročné i pro rodiče. Dospívající dítě už nevidí v matce a otci onen „ideál“ k napodobování. Ale spíše je vnímá jako soupeře a snaží se často vystupňovat své chování až do fáze „kdo s koho“. Takže dobře míněné rady a doporučení, které dospívajícímu rodiče navrhnou, se často mívají účinkem. Dospívání je v mnoha ohledech problematické.

„Jedná se o období hledání a přehodnocování, v němž má jedinec zvládnout vlastní proměnu, dosáhnout přijatelného sociálního postavení a vytvořit si subjektivně uspokojivou, zralejší formu vlastní identity.“⁶⁰

---

⁵⁷ DELAROCHE, P. *Rodiče, nebojte se říkat ne*. 2. vyd. Praha: Portál, 2007, 138 s. ISBN 978-80-7367-347-5, s. 51.

⁵⁸ PALOVČÍKOVÁ, G. *Sociální psychologie II*. Brno: Institut mezioborových studií, 2009, s. 60.

⁵⁹ DOBSON, J. *Výchova dětí*. Brno: Nová naděje, 1995, 227 s. ISBN 80-901726-4-4, s. 158.

⁶⁰ DOŇKOVÁ, O., NOVOTNÝ, J. S. *Vývojová psychologie pro sociální pedagogy*. Brno: Institut mezioborových studií, 2009, s. 114.

Je toho mnoho, co musí dospívající zvládnout, navíc pokud sám sobě nevěří. V této fázi vývoje, kdy dochází k přerodu dítěte v dospělého člověka, je umocněn pocit kritiky a sebekritiky. Rodiče často zakoušejí odmítání od svého, kdysi tak roztomilého dítěte. Cítí onu propast, která se mezi nimi vytvořila. Také se musí vyrovnávat s tím, že větší vliv na jejich dospívající dítě mají jeho vrstevníci a nejrůznější výchovné kroky už prostě nezabírají. Lze jen doufat, že díky sebevýchově najde dospívající dítě ten správný směr.

„Zájem o sebevýchovu a předpoklady pro její realizaci se objevují v období puberty. V tomto období se chlapci a děvčata začínají zamýšlet nad svými životními cíli, profesionální orientací, uvažují o svém životě, o sobě. Docházejí často k tomu, že by chtěli odstranit některé negativní vlastnosti, snaží se utvářet naopak takové, které by jim umožnily úspěšnou seberealizaci.“⁶¹

Rodiče v tomto období již postupně ztrácí pomyslnou moc nad svým dítětem. Je však třeba se i nadále snažit být mu nablízku, poradit mu a podpořit ho, pokud si to bude přát. Do jisté míry odmítání vlastního rodiče je póza, ale také jakási přípravná fáze na osamostatnění a postupné odloučení. Pečovat o dítě je v mnoha ohledech náročné, ale často náročnější je připustit si, že nastal čas nechat své dítě odejít. Ať už za prací, nebo za svým partnerem.

3.2 Prarodiče a jejich děti

„Rodiče si prostě vybírat nemůžeme. Stejně jako jste si vy nevybrali své rodiče, vaši rodiče si nevybrali své, a děti, které jednou budete mít si zase nevyberou vás. Když se rodičů zeptáte na jejich dětství a mládí, třeba pak líp pochopíte, proč se chovají právě tak a ne jinak.“⁶²

---

⁶¹ KRAUS, B. *Teorie výchovy*. Brno: Institut mezioborových studií, 2006, s. 6.

⁶² VEDRALOVÁ, J. *Já se z těch rodičů zblázním*. Praha: Portál, 1997, 168 s. ISBN 80-7178-145-2, s. 24.

Jak už bylo několikrát řečeno, původní rodina člověka velmi ovlivní. A to v mnoha směrech. Co se týče chování a jednání, máme sklon napodobovat naše rodiče, dokonce i v těch způsobech, které jsme jako děti rády neměly. Ať už je to přílišné kritizování, mentorování apod. Dále ve výchově svých dětí se často přistihneme, že jednáme obdobně jako náš otec, či matka. Nelze tedy popřít, že nám byli jistým vzorem.

Jsme částečně podobní jako naši rodiče, neboť jsme toho hodně zdědili z hlediska genetického. Prožili jsme s nimi spoustu let v jedné domácnosti, a tedy si odnášíme model toho, jací byli. Jak se chovali k nám i k sobě navzájem.⁶³

Výchovný přístup rodičů a cit, kterým nás v dětství zahrnovali, do značné míry přispěl k tomu, jací jsme v dospělosti. Jako lidé, partneři i rodiče vlastních dětí.

„Za významný pokus vyrovnat se s protikladem dědičnost-prostředí lze považovat učení zakladatele psychoanalýzy Sigmunda Freuda, který navázal na biologizující směry myšlení 19. století. Když léčil své neurotiky a hlavně neurotičky, hledal v jejich nevědomí potlačená přání a traumata z dětství, která lineárně zapříčinila vznik neurotických příznaků a potíží v dospělosti. Odtud byl už krůček k úvahám o tom, že nejen chování neurotické, nýbrž i tzv. normální, včetně například výběru životního partnera, je předurčeno tím, jak na tom byl dotyčný jedinec v dětství, zejména s rodičem opačného pohlaví. A tak se předurčenost genetickým vybavením posunula směrem k předurčenosti zážitky z raného dětství.“⁶⁴

Opět zde vyplouvá na povrch problematika související s narůstající rozvodovostí. Nelze popřít fakt, že pro dítě jsou důležití oba rodiče. Pokud v dětství nemá možnost identifikovat se s rodičem opačného pohlaví, budoucí výběr životního partnera je tímto do jisté míry ztížen. Náročné to budou mít v tomto ohledu i děti, jejichž vztah s rodičem opačného pohlaví byl značně neuspokojivý. Může zde být podvědomý strach z neuspokojivého vztahu s partnerem.

---

⁶³ ŠPAŇHELOVÁ, I. *Dítě a rozvod rodičů*. Praha: Grada Publishing, 2010, 184 s. ISBN 978-80-247-3181-0, s. 19.

⁶⁴ PLAŇAVA, I. *Spolu každý sám*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1998, 214 s. ISBN 80-7106-292-8, s. 21.

*Rodiče svým vlivem určují životní dráhu dítěte – dítě si z rodiny odnáší představu o pracovním uplatnění, o manželství a rodině, o hodnotové hierarchii. Tyto programy si přehodnocuje a ponechává si z nich to, co považuje za pozitivní, to si zachovává až do konce života.*⁶⁵

Co však připadá jednomu pozitivní, druhý může vnímat zcela odlišně. Partner si přináší z původní rodiny určité názory, postoje i způsoby chování, které považuje za správné. Zatímco jeho protějšek má na toto odlišný názor a žije v představě, že jej časem změní. Měl by si však uvědomit, že tato představa není zcela reálná.

Je proto třeba poznat rodinu partnera ještě předtím, než s ním vstoupíme do manželského svazku. Je nutno si všímat, jaké vztahy v jeho rodině panují. Jaké mají zvyky, hodnoty a jak žijí. Není možno toto podceňovat, neboť v této rodině vyrostl, formovala jej a ovlivnila jeho představu o rodině. Tyto zvyky a modely se jistě v budoucnu projeví. Není možno spoléhat na to, že po svatbě to bude jinak. Vliv původní rodiny je velmi silný.⁶⁶

A to je nutno brát v úvahu. Jak již bylo naznačeno, silný vliv původní rodiny nelze popřít. Je v nás jistým způsobem zakódován, a proto je důležité vybírat si partnera z obdobných rodinných poměrů. Neboť velké odlišnosti mohou v budoucnu způsobovat značné potíže.

*„Spokojení manželé častěji pocházejí ze stabilních rodin a mají v nich určité rodinné zázemí. Vztahy mezi rodiči těchto párů byly vyrovnané.*⁶⁷

Co lze ještě z původní rodiny odhadnout? Třeba i to, do jaké míry bude partner schopen dávat najevo své city. Pokud jeho otec se k matce choval přívětivě a pozorně, je pravděpodobné, že k tomuto chování bude otevřený i váš partner. Pokud měli k sobě rodiče poněkud chladnější přístup, nelze očekávat, že jejich dítě, až jednou dospěje, bude své city dávat příliš najevo. Je dobré všímat si také toho, kdo je submisivnější, zdali otec, či matka.

---

⁶⁵ MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Slon, 1993, 124 s. ISBN 80-901424-7-8, s. 10.

⁶⁶ ŠPATENKOVÁ, N. *Jak řeší rodinné krize moderní žena*. Praha: Grada Publishing, 2006, 142 s. ISBN 80-247-1567-8. s. 25.

⁶⁷ NOVÁK, T. *Jak předejít krizi v manželství*. Praha: Grada Publishing, 2004, 120 s. ISBN 80-247-0935-X, s. 56.

Pokud se více podvolovala v původní rodině partnera matka, dá se předpokládat, že vůdčí postavení v nové rodině bude chtít zastávat on. Když však v rodině partnerky měla hlavní slovo matka, jejich soužití bude pravděpodobně náročnější.

Důležitý je fakt, že děti vyrůstající ve stabilní, spokojené rodině mají velký předpoklad k tomu, že se budou snažit zachovat tento pozitivní přístup i v rodině, kterou v budoucnu sami založí. Navíc, už coby dospělí, budou mít větší tendenci své rodiče častěji vídat. Vícegenerační bydlení je dnes spíše výjimkou, a tak hodně záleží na možnostech a také vůli své rodiče navštěvovat. Někdy tomu brání velká vzdálenost od místa bydliště. Jindy případné neshody se snachou či zetěm. Je třeba přiznat, že ve většině případů se cítí silnější vazby k vlastním rodičům, než ke tchýni a tchánovi. Mohou vzniknout z různých důvodů jisté antipatie, které zabraňují dobré komunikaci.

„Umění vést rozhovor spočívá mimo jiné také v tom, že dokážeme vystihnout pro hovor vhodnou situaci. Ne každá chvíle je jako stvořená pro popovídání a nevhodně volenou dobou a kontextem můžeme protějšek odradit, ač by za jiných okolností mohl rozhovor obohatit obě strany.“⁶⁸

Proto je potřeba naučit se spolu vycházet. I sám partner jistě ocení, když vztahy s jeho rodiči budou v pořádku. Navíc, pokud už jsou vnoučata, jistě budou chtít vídat babičku a dědečka co nejčastěji. Také možnost hlídání je neocenitelná.

Hodně silné pouto se vytváří mezi matkou a dcerou. Ta v dospělosti, až založí vlastní rodinu a porodí dítě, často ráda uvítá její pomoc v péči o malého novorozence.

„V mnoha koutech světa jsou babičky považovány za skutečné odbornice a pro mladé maminky je zcela samozřejmé obracet se s dotazem či prosbou o pomoc na svou matku. Panuje-li ve vztahu k babičce taková důvěra, může maminka získat nejen radu, ale i povzbuzení.“⁶⁹

Tato vzájemná pomoc přetrvává i do stáří, neboť jsou to především dcery, které se nejčastěji starají o své staré rodiče. Což vyplývá i z řady výzkumů. Synové přebírají tuto

---

⁶⁸ NOVÁK, T., KUDLÁČKOVÁ, Y. *Asertivní žena*. Praha: Grada Publishing, 2000, 120 s. ISBN 80-7169-901-2, s. 92.

⁶⁹ SPOCK, B., ROTHENBERG, M. B. *Vy a vaše dítě*. Praha: Victoria Publishing, 1992, 590 s. ISBN 80-85605-25-2, s. 60.

péči jen v případě, že jsou jedináčci, nemají sestru, nebo bydlí ze všech sourozenců svým rodičům nejbližší.⁷⁰

Kruh se tímto jakoby uzavírá. Rodiče se o nás starali, když jsme byli dětmi a my máme možnost jim tuto starostlivost vrátit. Je to naše povinnost, ale především jistý způsob poděkování za péči, kterou nám v životě věnovali.

3.3 Prarodiče a vnoučata

Pojem stárnutí populace je dnes velmi často diskutovaný. Ať už v souvislosti se stále ještě nevyřešenou důchodovou reformou anebo s narůstajícím počtem stárnoucího obyvatelstva z hlediska demografického.

Populace stárne a lidský věk se prodlužuje. V naší republice je v současné době obyvatel starších šedesáti let téměř jedna pětina. V roce 2030 vzroste tento podíl na celou jednu třetinu. Hrozí socioekonomický a generační kolaps. Je to celosvětový problém, především však vyspělých zemí Evropy, Severní Ameriky a Japonska.⁷¹

Každý se chce dožít spokojeného stáří ve zdraví a nejlépe ve společnosti svých blízkých. Často však nežijí všichni pohromadě, a tak každá návštěva dětí a především vnoučat velmi potěší. Vnoučata jezdí k babičce a dědečkovi na prázdniny, nebo bývají hlídány, když jsou nemocné a rodiče musí chodit do práce. Pokud mají tu možnost, je to velká výhoda. Někdy se však rodiče domnívají, že jsou jejich děti prarodiči příliš rozmazlovány, neboť jsou méně přísní a nároční.

„Vnoučata a prarodiče jsou sobě navzájem především k potěše a radosti. Mezi sousedícími generacemi je toho o hodně více – povinnost pečovat, starat se, zabývat se výsledky ve škole, vychovávat, mít odpovědnost. Mezi rodiči a jejich potomky je tedy

---

⁷⁰ NOVÁK, T. *Sourozenecké vztahy*. Praha: Grada Publishing, 2007, 124 s. ISBN 978-80-247-2057-3, s. 13.

⁷¹ MÜHLPACHR, P. *Gerontopedagogika*. Brno: Institut mezioborových studií, 2009, s. 5.

*situace komplikovaná a není prosta napětí ani konfliktů. K roli prarodičů patří být tak trochu s vnoučaty spiklenci, mají totiž k sobě blíže než generace sousední. Ne spiklenci proti rodičům, nýbrž proti nepříjemnostem, záludům i strádáním života; přítomného i budoucího. A tak rozpustilý a hravý dědeček a převládá babička patří k dětem a děti k nim.*⁷²

Je to někdy až s podivem, jak důvěrný vztah se mezi vnoučaty a prarodiči vytvoří. Sice je dělí dvě generace, ale možná právě proto si tolik rozumí. Stáří v sobě nese mnoho životních zkušeností. Člověk už zcela jinak hodnotí problémy všedních dnů, má jistý nadhled a ví, že na světě jsou důležitější věci. Také si stále intenzivněji uvědomuje, že život je příliš krátký a je třeba si užívat každé chvílky. Zvláště s těmi, kteří jsou nám nejdražší, s vnoučaty, dětmi a partnery.

*„Není nic krásnějšího než stárnout s člověkem, s nímž jste se kdysi vydali na společnou životní cestu.*⁷³

Ano, zůstat s partnerem po zbytek života je opravdu krásné i obdivuhodné zároveň. Býval to jev téměř samozřejmý. Dva lidé vstupující do manželství byli přesvědčeni, že v dobrém i zlém, ve zdraví i nemoci budou spolu žít celý život. Dnes už to taková samozřejmost není. Rozvod manželský slib popírá. Partneři jsou stále méně schopni a ochotni překonávat spolu překážky a raději volí změnu, která nemusí být vždy k lepšímu. Samota ve stáří je bolestná.

*„Průběh stáří významně ovlivňuje míra společenské izolovanosti člověka – tedy zda má partnera, přátele a neignorující děti a vnoučata. Důležitým faktorem je rovněž existence nějakých zájmů a v neposlední řadě také soběstačnost a schopnost aktivního přístupu k životu.*⁷⁴

---

⁷² PLAŇAVA, I. *Spolu každý sám*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1998, 214 s. ISBN 80-7106-292-8. s. 120.

⁷³ LEMAN, K. *Do pátku bude váš manžel jiný*. Praha: Návrat domů, 2010, 180 s. ISBN 978-80-7255-226-9, s. 161.

⁷⁴ DOŇKOVÁ, O., NOVOTNÝ, J. S. *Vývojová psychologie pro sociální pedagogy*. Brno: Institut mezioborových studií, 2009, s. 138.

Každý je na světě rád, pokud má pro co a pro koho žít. A právě partner, děti a vnoučata patří mezi ty nejbližší, na které se člověk ve stáří nejvíce upíná a spoléhá.

Děti by měly být se svými prarodiči co možná nejčastěji. Neboť potřebují vzory, které by mohly obdivovat.⁷⁵

Staří lidé už prošli velký kus životní cesty a mohou svým vnoučatům předat cenné rady a zkušenosti. Navíc jejich životní tempo se zvolnilo, a tak mají možnost věnovat vnoučatům více času, než jejich rodiče. Také dokáží pozorně naslouchat.

„Když chce dítě s vámi sdílet svou osamělost, smutek nebo cokoli jiného, potřebuje cítit váš zájem a vědět, že ho vyslechnete a uznáte jeho pocity bez rad či kritiky. Jen když se s vámi cítí bezpečně, bude hovořit o tom, co ho trápí.“⁷⁶

A tak prarodiče ví o svých vnoučatech někdy víc, než jejich vlastní rodiče. Nemají onu tendenci vše rychle vyhodnocovat, ale spíše se do pocitů vžívají. Už nemají břímě plné zodpovědnosti za výchovu, proto tresty spíše šetří. Snaží se pomoci vlídným slovem a to dítě ocení. Stejně jako to, že jej babička a dědeček zahrnují svou bezmeznou láskou.

---

⁷⁵ BAKALÁŘ, E. a kolektiv. *Průvodce rozvodem*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1996, 253 s. ISBN 80-7106-157-3, s. 70, 71.

⁷⁶ ALDORTOVÁ, N. *Vychováváme děti a rosteme s nimi*. Praha: Práh, 2010, 221 s. ISBN 978-80-7252-287-3, s. 43.

4 RODINNÉ VZTAHY

Vztahy v rodině mohou být různé a v čase proměnlivé. Samozřejmě všichni z nás toužíme být milováni a respektováni svými nejbližšími. Ne vždy se tato touha plní. Ať již našim přičiněním, nebo jinými okolnostmi. Nelze však opomenout důležitý aspekt, a tím je vzor. Vzor z dětství, vzor rodiče.

„Jak se dítě naučí ctít své rodiče? Účinným prostředkem je vzor. Základní vzory společenských poměrů odkouká dítě od svých rodičů. Přitom ale není jen pasivním divákem, neboť vztahuje všechno okolo na sebe. Všechna pozorování jsou současně zážitky. Tak prožívá dítě se svými rodiči to, jak milují, jak si vzájemně pomáhají, jak se hádají a usmiřují, jak dělají kompromisy ze svých rozdílných názorů a táhnou za jeden provaz tím, že přes všechny výhrady se tolerují a mají jeden ke druhému úctu.“⁷⁷

Proto je dobré, pokud má dítě možnost vyrůstat v úplné rodině.

4.1 Vztahy v úplné rodině

Rodina je pro dítě primárním socializačním činitelem. Učí se tu nejen prvním krůčkům a řeči, ale také poznává, jak se chovat k lidem, co je dobré a co špatné. Dostává zde jakýsi pomyslný základ pro budoucí život.

Teorie sociálního učení předpokládá, že si dítě za vzor svého chování vybírá vlídné, přátelské a zároveň vlivné dospělé osoby. Děti nejčastěji napodobují ty, kteří se jim podobají: rodiče stejného pohlaví, starší sourozence a vrstevníky. Mohou to však být i pedagogové, nebo osobnosti z médií.⁷⁸

---

⁷⁷ PREKOP, J. *Jak být dobrým rodičem*. Praha: Grada Publishing, 2001, 83 s. ISBN 80-247-9063-7, s. 28.

⁷⁸ ČEREŠNÍK, M. *O mužoch a ženách*. Nitra: PF UKF, 2011, 122 s. ISBN 978-80-8094-874-0, s. 22.

Je proto dobré, pokud tyto vzory jsou opravdu vhodné k nápodobě a pozitivně formují osobnost dítěte.

Člověk se stává osobností tím, že se socializuje a přijímá kulturní vzorce prostředí. Osobnost je velmi adaptabilní a dynamicky fungující systém.⁷⁹

Aby v rodině vládla příjemná atmosféra, je důležitá pozitivní komunikace. Neboť to, jak spolu rodiče vycházejí a komunikují, dítě velmi intenzivně vnímá. Nejen, že soužití bez hádek a urážek přispívá k dobrým vztahům, ale je vzorem jednání, které si dítě osvojuje. Má tedy větší šanci být v budoucnu nekonfliktním partnerem a vyhledávaným společníkem. Pokud k hádce mezi rodiči dojde, má vždy skončit usmířením.

„Dítě má mít zkušenost s hádkou. Má to být ale ze strany rodičů konstruktivní hádka, která spěje k nějakému rozuzlení. Má mít tedy zkušenost s tím, jak hádka skončí. Skončí udobřením, rodiče se dohodnou a jsou schopni a ochotni spolu nadále komunikovat, život pokračuje dál. Dítě se tak učí, že život přináší i chvíle, kdy se něco nedaří nebo kdy mají lidé rozdílné názory. Vnímá také, co v tu chvíli rodič s danou situací udělá, jak se k ní postaví. Důležitý je pro něj především fakt, jak tato hádka nebo nedorozumění nebo spor skončí.“⁸⁰

Je samozřejmé, že při dlouhodobém soužití se občasným hádkám vyhnout nedá. Někdy stačí nesprávný tón, téma, či čas, který k debatě zvolíme, a nedorozumění je na světě. Proto je třeba si uvědomit, že komunikace to nejsou jen slova.

Komunikace to je vysílání, přijímání a ověřování. Nezáleží na tom, zda zrovna hovoříme nebo mlčíme, gestikulujeme rukama nebo se díváme k zemi, komunikujeme vlastně neustále. Nepřetržitě vysíláme vzkazy a signály, které si partner určitým způsobem vykládá. Chceme-li, aby sdělení mělo požadovaný efekt, je nutné si uvědomit co, jak a z jaké pozice říkáme.⁸¹

---

⁷⁹ MACHALOVÁ, M. *Biodromálna psychológia*. Brno: Institut mezioborových studií, 2010, 220 s. ISBN 978-80-87182-10-9, s. 44.

⁸⁰ ŠPAŇHELOVÁ, I. *Dítě a rozvod rodičů*. Praha: Grada Publishing, 2010, 184 s. ISBN 978-80-247-3181-0, s. 31.

⁸¹ BASU, A., FAUST, L. *Umění úspěšné komunikace*. Praha: Grada Publishing, 2013, 112 s. ISBN 978-80-247-5032-3, s. 33.

Vycházet dobře s partnerem je někdy opravdové umění. Je třeba naučit se vnímat jeho pocity, nálady a snažit se o empatii. Jsou někdy situace, kdy se jen těžko nacházejí slova. Zvláště, pokud se jedná o obtížné životní období.

„Každý vztah má své těžké chvíle. Mohou vzniknout z nejrůznějších důvodů, jako ztráta zaměstnání, smrt, nemoc, anebo třeba únava. Nejdůležitější v podobných těžkých chvílích je se pokusit komunikovat – laskavě, bez znevažování a s porozuměním. Nejvíc je třeba akceptovat a chápat, že ani my, ani naši partneři nemohou být vždy dokonalí. Naučíme-li se úspěšně komunikovat při menších potížích, bude pro nás snazší se vyrovnat i s těžkými zkouškami, pakliže někdy přijdou.“⁸²

Komunikace mezi rodičem a dítětem bývá také někdy náročná. Zvláště v pubertě, kdy se dospívající dítě snaží vehementně prosazovat své názory a často se staví do opozice. Samozřejmě také hodně záleží na vztahu a důvěře, kterou k rodičům má. A ta se nedá vybudovat ze dne na den. Důvěra se většinou utváří v dětství, kdy ještě dítě k rodičům vzhlíží. Proto je třeba hodně zvážit výchovné kroky již v útlém dětství.

„Namísto tělesných trestů nastupuje poslední dobou v mnoha rodinných výchovných stylech odnětí lásky nebo verbální tresty. Rodiče trestají odnětím emocionální náklonnosti nebo ustavičnými malichernými výtkami. Následky takových trestných sankcí jsou méně zjevné: duševní bolest přechází do nitra. Viditelnými důsledky jsou však smutek a nejistota. Pocit vydání napospas zasahuje dítě zvláště tvrdě, ponechává ho o samotě, opuštěné, činí ho nejistým, podryvá důvěru.“⁸³

Jaký výchovný styl tedy zvolit? To je velmi těžké zevšeobecnit. Jednak jsme ovlivněni výchovou, kterou praktikovali naši rodiče. Takže často vědomě či nevědomě jisté přístupy volíme i my. Důležité však je, aby byla výchova jednotná a v určitých mezích. Nesmí chybět cit, zájem a láska. Často jsme vedeni intuicí a tak nezbývá, než věřit, že nás vede tím správným směrem.

„Ideálem výchovy je takové utváření osobnosti, které je ve shodě s mravním řádem společnosti při zachování osobní svobody jedince.“⁸⁴

---

⁸² GRAY, G. *Muži jsou z Marsu, ženy z Venuše*. Praha: Práh, 1994, 200 s. ISBN 80-85809-41-9, s. 126.

⁸³ ROGGE, J. U. *Děti potřebují hranice*. 4. vyd. Praha: Portál, 2009, 131 s. ISBN 978-80-7367-634-6, s. 115.

⁸⁴ MÜHLPACHR, P. *Andragogika*. Brno: Institut mezioborových studií, 2010, s. 13.

Osobní svoboda s sebou nese i jistý díl odpovědnosti, ke které je nutno dítě vést. Musíme dbát na to, aby naše děti nesly odpovědnost přiměřenou jejich věku a aby také příležitostně zakusily hořkou příchut' nezodpovědnosti.⁸⁵

Plody výchovy „ochutnáme“ až je naše dítě dospělé. Samozřejmě chyby dělají všichni rodiče. Ale pokud vše podstupovali s nejlepším vědomím a svědomím, tyto plody nemohou mít pouze hořkou příchut'.

4.2 Vztahy v neúplné rodině

Jak sám název napovídá, neúplná rodina představuje celek, který není kompletní. Chybí v něm jedna důležitá osoba, otec nebo matka.

„Dítě má vždy rodiče dva. I tehdy, když se s otcem nebo matkou nestýká, dokonce i tehdy, když jednoho z rodičů nikdy nepoznalo, má rodiče dva. V jeho duši vždy je nějaký obraz otce a nějaký obraz matky. K tomuto obrazu má nějaký vztah, představuje si nějaký vztah nepřítomného otce či matky k sobě a od těchto představ pak odvozuje svoji identitu.“⁸⁶

Je proto nesmírně důležité snažit se o zachování kontaktu s druhým rodičem i po rozvodu. Pro dítě je proces rozvodu značně traumatizující. Ztrácí nejen pocit bezpečí a jistoty, ale také stálou přítomnost rodiče, na kterého bylo dosud zvyklé.

Výzkumy odhalují skutečnost, že zachování častých kontaktů s oběma rodiči významně ovlivňuje proces přizpůsobování se dětí v době po rozvodu. Neméně závažným

---

⁸⁵ DOBSON, J. *Láska a kázeň ve výchově dětí*, Praha: Návrat domů, 1997, 202 s. ISBN 80-85495-58-9, s. 86.

⁸⁶ BAKALÁŘ, E. a kolektiv. *Průvodce rozvodem*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1996, 253 s. ISBN 80-7106-157-3, s. 20.

činitelem je také schopnost rodičů konstruktivně spolupracovat s bývalým partnerem a také se oprostít od vzájemných pocitů nepřátelství.⁸⁷

Není totiž výjimečné, že zhrzení rodiče vedou spolu „válku“ i v době po rozvodu. Snaží se jeden druhého zničit jakýmikoliv prostředky. I kdyby to měly být jejich vlastní děti. Ty jsou taženy na jednu i na druhou stranu a sami nevědí, co si s touto situací počít. Mají rády oba rodiče a zároveň jsou nuceny zastávat se pouze jednoho z nich. Tato manipulace s křehkou dětskou duší může mít devastující následky. A to nejen v rovině chování, kdy se dítě uzavře do sebe do svého vnitřního světa. Nebo naopak začne mít sklony ventilovat své pocity prázdnoty a nejistoty zvýšenou agresí. Tento neustálý stres se může projevit také ve formě somatických onemocnění.

Většina tělesných nemocí je dnes považována za důsledek neřešených emocionálních bolestí. Potlačované emocionální bolesti se postupně stávají tělesnými bolestmi či nemocemi. Navíc většina našich destruktivních sklonů a posedlostí je projevem našich vnitřních emocionálních ran.⁸⁸

Je proto těžké připustit si skutečnost, že dle statistik je v naší republice ohroženo rozvodem každé druhé manželství.

Plzák vidí původ v tom, že:

„Rozvod je stále ještě snadný, soužití je liberální a dorozumění rovnoprávné. Všechny tyto vymoženosti jsou sice úžasně pokrokové, ale snadno ohrožitelné, takže manželství jako dynamický systém přestane fungovat. Muž a žena obdrželi nová práva a nekryjí je nezbytnými povinnostmi, především kázní a zdravým rozumem.“⁸⁹

Za rovnoprávnost ženy bojovaly mnoho století, dnes jí konečně dosáhly. Staly se emancipovanými a vyžadují respekt. Ovšem často berou na svá bedra víc, než jsou schopny unést. Z toho bývají podrážděné, unavené a nemají kolikrát čas ani energii svého muže neustále hýčkat.

---

⁸⁷ EVERETT, C., EVERETT, S. V. *Zdravý rozvod pro rodiče i děti*. Praha: Talpress, 2000, 212 s. ISBN 80-7197-169-3, s. 33.

⁸⁸ GRAY, J. *Muži jsou z Marsu, ženy z Venuše*. Praha: Práh, 1994, 200 s. ISBN 80-85809-41-9, s. 169.

⁸⁹ PLZÁK, M. *Jak dál...?* Praha: Troja, 1999, 117 s. ISBN 80-902428-1-2, s. 29.

Nelze být „superženou“, která musí být úspěšná ve všem. V mateřství, v manželství, v práci.⁹⁰

I když mnohé se o to snaží. Stoprocentní úspěšnosti ve všech třech sférách nelze dosáhnout. Bylo by třeba nadlidských sil. Rozdíly mezi muži a ženami jsou zde stále. Ať se to týká fyzické zdatnosti, myšlení i prožívání.

V psychologii platí paradigma, že muži jsou schopni stejného emocionálního prožívání jako ženy. Rozdíl však spočívá v tom, že ženy jsou schopné projevit své emoce navenek, zatímco muži jsou mnohem zdrženlivější.⁹¹

Proto dochází i k situacím, že si ženy mužovo chování vykládají jinak. Člověk má přirozenou tendenci posuzovat druhé podle sebe. Často tedy nechápe odlišnosti v jednání a myšlení svého partnera. Z toho vznikají rozpory a hádky, které mohou způsobit krizi. Je proto třeba partnera řádně poznat a snažit se o empatii. Důležitá je i vzájemná tolerance a ochota krizi zažehnat. Někdy však všechny snahy selhávají a rozvod se jeví nevyhnutelným. Pokud k němu opravdu dojde, je vnímán jako životní krize.

Životní krize však nebývá označována znaménkem plus nebo minus. Neboť se jedná o rozhodující chvíli v životě a kritický bod životního obratu.⁹²

Začíná nová životní etapa, kterou je třeba brát jako výzvu. Abychom se pokud možno vyvarovali chyb, které byly příčinou rozchodu. A zároveň pracovali na sobě, aby vztah, který v budoucnu navážeme, byl mnohem pevnější a trvalejší.

---

⁹⁰ BACUS, A. *Dítě pláče, co dělat?* Brno: SVAN, 1995, 172 s. ISBN 80-85956-00-4, s. 146.

⁹¹ ČEREŠNÍK, M. *O mužoch a ženách*. Nitra: PF UKF, 2011, 122 s. ISBN 978-80-8094-874-0, s. 48.

⁹² MACHALOVÁ, M. *Biodromálna psychológia*. Brno: Institut mezioborových studií, 2010, 220 s. ISBN 978-80-87182-10-9, s. 66.

4.3 Důležitost pevných vazeb

Každý člověk touží po tom, aby svůj život prožil důstojně, ve zdraví a mezi lidmi, které má rád, se kterými si rozumí. Potřeba lásky je v každém z nás.

„Abychom dostali více lásky, potřebujeme mít ve svém životě lidi, kterým se můžeme otevřeně a bez obav svěřovat se svými pocity. Člověka velice posiluje, má-li kolem sebe lidi, jimž se může se vším svěřovat s naprostou důvěrou, že ho budou stále mít rádi a nebudou ho zraňovat kritikou, odsudky a zavrhováním.“⁹³

Nejen nejlepší přátelé, ale i rodinní příslušníci by měli tato kritéria splňovat, neboť v takové rodině se žije mnohem lépe. To je ten opravdový domov, v němž vládne harmonie a porozumění, jak mezi rodiči, tak i jejich dětmi.

Domov má být místem, kde je bezpečí a možnost projevit emoce pozorným a naslouchajícím rodičům. Dítě se tak může rychle zbavit nepříjemných pocitů, aniž by je zadržovalo.⁹⁴

Ovšem v dnešní uspěchané době často nezbývá energie ani ochota dítě vyslechnout. Hodně pocitů dítětem vyřčených je bráno na lehkou váhu. Mnoho dospělých se potýká s důležitějšími starostmi, které je nutno vyřešit. Ty, které trápí děti, jsou vnímány jako druhořadé. Komunikace v rodině vážne.

Komunikace v rodinách ubývá, ačkoliv ve srovnání s dřívější dobou máme více volného času. Volný čas je současně také časem rozplánovaným. Mnoho rozhovorů členů rodiny slouží k vyladování termínového kalendáře. Komunikativní podněty jako soucítění, prožitek nebo vyprávění příběhů začínají být vzácností.⁹⁵

Vzhledem k rozvoji informačních technologií je dost možné, že živá komunikace mezi lidmi bude i nadále omezována. Už nyní mnoho dětí tráví dlouhé hodiny u počítače. Virtuální svět je jim často bližší než realita. A nejsou to jen děti, které si oblíbily tuto

---

⁹³ GRAY, J. *Muži jsou z Marsu, ženy z Venuše*. Praha: Práh, 1994, 200 s. ISBN 80-85809-41-9, s. 171.

⁹⁴ ALDORTOVÁ, N. *Vychováváme děti a rosteme s nimi*. Praha: Práh, 2010, 221 s. ISBN 978-80-7252-287-3, s. 147.

⁹⁵ ROGGE, J. U. *Děti potřebují hranice*. 4. vyd. Praha: Portál, 2009, 131 s. ISBN 978-80-7367-634-6, s. 64.

formu zábavy. I mnoho dospělých tráví u počítače hodně času. Aniž by si uvědomovali, pokud jsou rodiči, že nedávají svým dětem zrovna dobrý příklad.

„V rodině si dítě vytváří předobrazy svých budoucích rolí a vztahů. Osvojuje si vzorky chování, které bude mít připraveny, až nastane jejich čas a bude je potřebovat. Získává zde i první návyky.“⁹⁶

Proto je důležité, aby rodina byla funkční a rodiče šli svým dětem dobrým příkladem. Jak v chování, jednání a komunikaci, tak v projevování citu a náklonnosti. Prostě, aby splňovali co nejvíce z vlastností, které jsou hodny následování.

Ve funkční rodině se její členové navzájem respektují a berou na sebe ohledy. Je zde pevná koalice mezi rodiči, kterou vnější vlivy nedokáží ohrozit. V rodině je jasně daná hierarchie odpovědnosti, zatímco v dysfunkční rodině je vysoká míra stereotypie. Drží se zde zaběhlé způsoby komunikace, mnoho protimluvů, neurčitostí a nedorozumění. Nikdo se neodvažuje hledat nové způsoby. Naproti tomu ve funkčních rodinách mluví každý sám za sebe, jasně, přímo a adresně. V komunikaci je hodně humoru a dialogů, je živá a aktivní.⁹⁷

Samozřejmě v rodinných diskusích hraje roli i míra empatie. Ta je důležitá, abychom pochopili pohnutky, které člena rodiny vedly právě k tomu určitému jednání a chování.

„Empatie je něco, co vzniká předtím, než začneme mluvit. Obrazně to znamená zcela se vcítit do kůže druhého. Nejde o to cítit totéž, co on, ale stát při něm a vnímat svět z jeho perspektivy. Jeho úhel pohledu je pro něj stejně skutečný jako pro nás ten náš! Cílem není nalézt pravdu, nýbrž respektovat obě stanoviska.“⁹⁸

Dobrá komunikace v rodině je velmi důležitá. Upevňuje vztahy, dodává jejím členům možnost vyjádřit své názory a postoje, uvolňuje atmosféru. Mezi partnery přispívá

---

⁹⁶ NOVÁK, T. *Sourozenecké vztahy*. Praha: Grada Publishing, 2007, 124 s. ISBN 978-80-247-2057-3, s. 21.

⁹⁷ MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Slon, 1993, 124 s. ISBN 80-901424-7-8, s. 119.

⁹⁸ BASU, A., FAUST, L. *Umění úspěšné komunikace*. Praha: Grada Publishing, 2013, 112 s. ISBN 978-80-247-5032-3, s. 66.

k pocitu náklonnosti a vzájemného souznění. Proto je třeba tuto komunikaci udržovat a rozvíjet.

„Základem každého dobrého a bezkonfliktního vztahu je vzájemná snaha, ale i chuť se domluvit. Nejen že pak bývá polovina všech problémů a nedorozumění poměrně snadno a rychle vyřešena, ale mnohé z nich ani nevzniknou.“⁹⁹

Domluvit se a udělat kompromis je náročné, když vztah mezi partnery není pevný a harmonický. Pokud jeden z nich nebo oba rezignovali a nemají zájem ani ochotu na něm pracovat.

„Udržet kvalitní intimní vztah předpokládá vyvíjet určité úsilí, včetně schopnosti přinášet oběti a vyjednávat kompromisy. Jestliže tedy lidské vztahy a především intimní vztahy v manželství se ponechají samy sobě, jsou-li považovány za něco, co se děje automaticky – řečeno komerčním jazykem, co plodí zisky bez dalších investic – pak narůstá nebezpečí degenerace vztahu nebo i jeho ztroskotání.“¹⁰⁰

Zůstat sám nechce žádný z nás. Je krásné být obklopen rodinou. Milujícími dětmi, manželem na kterého se dá vždy spolehnout a v pozdějším věku i roztomilými vnoučaty.

Staří lidé často přemýšlejí o svém životě. Také si nejednou uvědomí své tělesné a sociální omezení, což v nich může probudit pocit zoufalství. Mohou dojít k přesvědčení, že jejich život nemá smysl. Už není možnost vrátit se zpět na nový začátek. Na druhou stranu však produktivní a tvořivě prožitý život přináší do období vyššího věku vyrovnanost a spokojenost. Duševním bohatstvím ve stáří je potom moudrost coby hloubka poznání rozumu a srdce.¹⁰¹

Když se dítě narodí, rodiče si přejí, aby prožilo šťastný a spokojený život. Možná si v tu chvíli ani neuvědomují, že nemalou mírou na splnění tohoto přání se podílí i oni sami. Tím, jaký příklad svému dítěti poskytnou, kolik lásky mu věnují, co vše ho naučí a jak ho

---

⁹⁹ ŠPATENKOVÁ, N. *Jak řeší rodinné krize moderní žena*. Praha: Grada Publishing, 2006, 142 s. ISBN 80-247-1567-8, s. 37.

¹⁰⁰ PLAŇAVA, I. *Manželství a rodiny*. Brno: Doplněk, 2000, 296 s. ISBN 80-7239-039-2, s. 137.

¹⁰¹ MACHALOVÁ, M. *Biodromálna psychológia*. Brno: Institut mezioborových studií, 2010, 220 s. ISBN 978-80-87182-10-9, s. 135.

do života připraví. Samozřejmě, pokud jsou na to dva a mají se rádi, o to lépe se tento nelehký úkol plní.

„Budoucí vývoj rodiny je těžké předpovědět, zřejmě bude větší nárůst rozvodů, bude přibývat více nesezdaných soužití, děti žijících v nestabilním prostředí (střídání života u matky s novým partnerem a jeho dětmi a života u otce s novou rodinou), bude tendence odkládat sňatek a rození potomků na co nejpozději, případně je nemít vůbec. Svou roli zde určitě sehrává stát a jeho politika, ale nejdůležitější je výchova v samotné rodině, odkud jedinec pochází, kde se tvoří jeho osobnost, která není narušena a je schopna dalšího rozvoje a vzdělání. Pro tento rozvoj osobnosti je důležitá stabilita vztahu rodičů a existence sourozence. Každý z nás by si měl uvědomit, že prostřednictvím svých potomků investuje do budoucnosti.

Naznačené tendence i problémy otevírají prostor pro uplatnění sociální pedagogiky. Současná praxe sociálního pedagoga směřuje do oblasti sociální péče a práce s rodinou, mládeží či dětmi. V rámci výkonu své profese (nejčastěji v oborech sociálních věcí městských, obecních úřadů) se sociální pedagogové setkávají v praxi často s extrémními případy a jsou mnohdy poslední možností, jak pomoci ohroženým vztahům znovu najít pozitivní cestu životem.“¹⁰²

---

¹⁰² PROCHÁZKA, M. *Sociální pedagogika*. Praha: Grada Publishing, 2012, 208 s. ISBN 978-80-247-3470-5, s. 117, 118.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

5 STRUKTUROVANÝ ROZHOVOR

Jedná se o kvalitativní výzkum, ve kterém je osloveno celkem šest respondentů. Ti jsou rozděleni po dvou dle generace, do které svým věkem spadají.

Kladla jsem tyto otázky:

- 1. Co považujete pro udržení dobrých lidských vztahů za nejdůležitější?*
- 2. Naplňuje tyto představy i váš vztah s partnerem?*
- 3. Bylo manželství vašich rodičů příkladem vhodným k následování?*
- 4. Jak byste vyhodnotil/a výchovu ve vaší původní rodině?*
- 5. Měnil/a byste nějaké výchovné přístupy k vlastním dětem?*
- 6. Jaký byl váš vztah k sourozencům?*
- 7. Změnil se postoj k sourozencům ve vaší dospělosti?*
- 8. Vzpomínáte rád/a na své dětství?*
- 9. Kolik času jste trávil/a se svými prarodiči?*

5.1 Rozhovor s respondenty mladší generace

Slečna Barbora:

21 let, svobodná, bezdětná, známost s partnerem trvá dva měsíce.

Pochází z úplné rodiny, kde žije ve společné domácnosti i s babičkou. Má bratra staršího o šest let.

1. Co považujete pro udržení dobrých lidských vztahů za nejdůležitější?

Odpověď: komunikativnost mezi lidmi a porozumění. Také dostatečná volnost, žádná „oprátka kolem krku“.

2. Naplňuje tyto představy i váš vztah s partnerem?

Odpověď: ano, naprosto.

3. Bylo manželství vašich rodičů příkladem vhodným k následování?

Odpověď: ano i ne. Velmi dobře si spolu rozumí a komunikují. Otec je však na rozdíl od matky sportovně založen. Měl větší touhu jezdit třeba na hory lyžovat, takže v tomto ohledu otec poněkud strádal. Proto sama vidím jako velkou výhodu, když spolu manželé sdílí společný zájem.

4. Jak byste vyhodnotila výchovu ve vaší původní rodině?

Odpověď: výchova byla dobrá. Vždy mi rodiče vysvětlili co je špatné a co dobré, jak se vhodně chovat ve společnosti a podobně.

5. Měnila byste nějaké výchovné přístupy k vlastním dětem?

Odpověď: změnila. Konkrétně přístup matky, která má stále tendenci „vést za ručičku“. Je třeba děti od určitého věku podporovat v samostatnosti. Neboť sama díky přístupu matky cítím obavy něco si zařizovat bez jakékoli pomoci.

6. *Jaký byl váš vztah k sourozencům?*

Odpověď: jako děti jsme se spolu dost často hašteřily a dělaly si naschvály. Občas jsme si spolu i hrály, přece jen bratr je starší o šest let.

7. *Změnil se postoj k sourozencům ve vaší dospělosti?*

Odpověď: vztah se změnil z hašteřivých sourozenců na dobré přátele. Více si povídáme a chápeme jeden druhého.

8. *Vzpomínáte ráda na své dětství?*

Odpověď: ano ráda. Jen cítím trochu nevýhodu v tom, že bratranec a sestřenice jsou věkově bliž bratrovi. Takže společné zážitky prožité u babičky na prázdninách, kterým se často smějeme při rodinných setkáních, si nepamatuji. Byla jsem příliš malá.

9. *Kolik času jste trávila se svými prarodiči?*

Odpověď: hodně. Před patnácti lety se k nám prarodiče přistěhovali. Dědeček mě vodil do školky, babička mě vypravovala a dělala snídani. Později jsme se spolu učili. Babička s námi žije dodnes, dědeček zemřel před dvěma lety.

Pan Ondřej

28 let, svobodný, bezdětný, známost s partnerkou trvá rok a půl, žijí ve společném bytě.

Pochází z úplné rodiny, má o pět let mladší sestru.

1. *Co považujete pro udržení dobrých lidských vztahů za nejdůležitější?*

Odpověď: upřímnost a vzájemná důvěra. Nebát se přijít za partnerem a požádat ho o případnou pomoc.

2. *Naplňuje tyto představy i váš vztah s partnerem?*

Odpověď: ano. Říkáme si vše, je to základ vzájemného soužití.

3. *Bylo manželství vašich rodičů příkladem vhodným k následování?*

Odpověď: stoprocentně. Jsou a byli mi vždy příkladem i v tom, jak se v partnerském vztahu chovat. Jsou tradičním modelem. Otec je vůdčím typem vztahu, který udává směr a matka ho ve všem podporuje. Drží spolu za jeden provaz.

4. *Jak byste vyhodnotil výchovu ve vaší původní rodině?*

Odpověď: výchova byla přísná. Pravidelné kapesné mě donutilo naučit se hospodařit s penězi. Pokud vznikl nějaký problém, byla vždy snaha najít vhodné řešení.

5. *Měnil byste nějaké výchovné přístupy k vlastním dětem?*

Odpověď: těžko říct. Každé dítě je jiné, hodně záleží na situaci. Zatím děti nemám, tak nemohu přesně posoudit.

6. *Jaký byl váš vztah k sourozencům?*

Odpověď: často jsme se pošťuchovali a sestra žalovala. Každý měl jiné kamarády a své zájmy. Moc jsme spolu „nepekli“.

7. *Změnil se postoj k sourozencům ve vaší dospělosti?*

Odpověď: teď je vztah mnohem lepší. Více se o sebe zajímáme.

8. *Vzpomínáte rád na své dětství?*

Odpověď: určitě. Rád vzpomínám na prázdniny trávené u babiček. Obě bydlí ve stejné vesnici.

9. *Kolik času jste trávil se svými prarodiči?*

Odpověď: hodně, každé prázdniny. Navíc bydlí poměrně blízko, pouze patnáct kilometrů, takže na návštěvy jezdím pravidelně doteď. Už jen k babičkám, oba dědečkové zemřeli.

Závěr:

Rozdíl mezi respondenty netkví pouze v generačních rozdílech, ale snažila jsem se oslovit v jednotlivých věkových kategoriích vždy opačná pohlaví. Také jsem se soustředila na to, aby jeden z nich byl nejstarším a druhý nejmladším ze sourozenců. To proto, aby bylo možno zaregistrovat případné odlišnosti ve vnímání jejich vztahu z hlediska pořadí narození.

Otázka číslo 1. Co považujete pro udržení dobrých lidských vztahů za nejdůležitější?

Oba respondenti vyjádřili velmi důležité aspekty podílející se na pevnosti lidských vztahů, jako je vzájemná komunikace a porozumění. Neměla by však chybět ani upřímnost a důvěra. Podpora a pomoc jsou v dobrém vztahu zvláště ceněny. Vzájemná důvěra také umožňuje určitou míru volnosti. Lze tedy říci, že názor slečny Barbory i odpověď pana Ondřeje se doplňují.

Otázka číslo 2. Naplňuje tyto představy i váš vztah s partnerem?

Kladná odpověď slečny Barbory podpořená slůvkem naprosto dává tušit, že právě prožívá onen pocit zamilovanosti. Je s partnerem pouhé dva měsíce, tak jej vnímá jen v těch nejlepších barvách.

Pan Ondřej bere jako základ vzájemného soužití otevřenou komunikaci, kdy si mohou partneři říci mezi sebou vše. Ano, je to hodně důležité, je však třeba si připustit, že každý má svá tajemství.

Otázka číslo 3. *Bylo manželství vašich rodičů příkladem vhodným k následování?*

Na rozdíl od pana Ondřeje, nemá slečna Barbora jednoznačnou odpověď. Vidí v manželství svých rodičů nejen klady, ale i zápory. Zamýšlí se nad skutečností, že i společné zájmy manželů hrají ve vztahu důležitou roli.

Pan Ondřej má zcela jasno. Proto jeho odpověď zní stoprocentně. Je patrné, že je velkým zastáncem tradičního modelu, kdy manžel má vůdčí postavení a zároveň cítí podporu ze strany své ženy. Pokud je to v souladu s jejich povahou, názory a temperamentem, může jít o dobře fungující vztah. Příkladem mohou být právě rodiče pana Ondřeje.

Otázka číslo 4. *Jak byste vyhodnotil/a výchovu ve vaší původní rodině?*

Výchovu v rodině lze hodnotit až s určitým odstupem. To znamená v době, kdy je vychovávaný již dospělý a sám dokáže zhodnotit, které prvky jej nejvíce ovlivnily. Slečna Barbora vyzdvihuje především orientaci mezi tím, co je dobré a co špatné, a také vedení ke správnému vystupování. Vhodně se chovat ve společnosti bere jako důležitou součást své sebe prezentace. Celkově hodnotí výchovu jako dobrou.

Pan Ondřej byl vychováván přísně a možná právě proto se toho hodně naučil. Například jak řešit problémy a jak hospodařit s penězi.

Otázka číslo 5. *Měnil/a byste nějaké výchovné přístupy k vlastním dětem?*

U mladší generace, která je bezdětná není odpověď na tuto otázku jednoduchá, což potvrdil pan Ondřej. Pokud nejsou vlastní děti, lze o tom pouze spekulovat. Neboť hodně záleží na situaci a také na konkrétním dítěti, protože každé je originál. Má jiné chování, vnímání a temperament.

Za to slečna Barbora už jednu konkrétní změnu vidí. Neboť sama prožívá důsledky matčiny přílišné starostlivosti, kdy se v dobré víře snažila spoustu věcí udělat za ni. Proto ví, že vedení k samostatnosti v mnohém ulehčí budoucí život.

Otázka číslo 6. *Jaký byl váš vztah k sourozencům?*

Ač je pan Ondřej starším bratrem a slečna Barbora naopak mladší sestrou, odpovědi byly obdobné. Hašteření, naschvály, pošťuchování. Prostě typické projevy sourozeneckého

soupeření, bez něhož se pravděpodobně vztah mezi sourozenci úplně neobejde. Měli také jiné zájmy a kamarády, což je dáno zajisté i tím, že se jedná o bratra a sestru a navíc s větším věkovým odstupem. Šesti let v případě slečny Barbory, u pana Ondřeje dělá věkový rozdíl se sestrou pět let.

Otázka číslo 7. Změnil se postoj k sourozencům ve vaší dospělosti?

Zde se odpovědi naprosto shodují. Sourozenecký vztah vnímají mnohem lépe oba respondenti. Je vstřícnější, více si rozumí. Slečna Barbora jej označila za přátelský. Jistě důležitou roli hraje i fakt, že jsou oba dospělí, a tak se věkový rozdíl mezi sourozenci stírá.

Otázka číslo 8. Vzpomínáte rád/a na své dětství?

Je až s podivem, že nezávisle na sobě oba respondenti ve vzpomínkách na dětství uvedli prázdniny trávené u prarodičů. Laskavá babička a vlídný dědeček sehráli v dětství velkou roli. Neboť i oni se podíleli na tom, že slečna Barbora i pan Ondřej vzpomínají na své dětství velmi rádi.

Otázka číslo 9. Kolik času jste trávili/a se svými prarodiči?

Odpovědi se shodují. Hodně času s nimi trávili i díky tomu, že slečna Barbora s prarodiči byla od dětství a doposud žije s babičkou ve společné domácnosti. Pan Ondřej od nich bydlí pouze patnáct kilometrů a pravidelně babičky navštěvuje. I z této skutečnosti lze usoudit, že má k nim velmi blízký vztah.

5.2 Rozhovor s respondenty střední generace

Paní Jana

44 let, osmnáct let vdaná, dvě děti (dcera 17 let, syn 13 let).

Pochází z úplné rodiny. Má bratra staršího o dvanáct let a sestru o šestnáct let.

1. Co považujete pro udržení dobrých lidských vztahů za nejdůležitější?

Odpověď: lásku, ohleduplnost a toleranci.

2. Naplňuje tyto představy i váš vztah s partnerem?

Odpověď: částečně. Vztah není tak láskyplný, jak bych si představovala. Ohleduplný manžel je, jen by mohl být více tolerantní.

3. Bylo manželství vašich rodičů příkladem vhodným k následování?

Odpověď: ano. Žili skromně a šťastně. Nějaké neshody měli, ale v rámci normy. Důkazem toho je, že tento rok oslaví diamantovou svatbu.

4. Jak byste vyhodnotila výchovu ve vaší původní rodině?

Odpověď: rodiče vychovali tři děti. Starali se příkladně a vzorně. Maminka byla laskavá, otec byl přirozenou autoritou. Dávali hodně lásky. Což si nejvíce uvědomuji až v dospělosti, neboť mám pocit, že můj manžel tolik lásky svým dětem nedává.

5. Měnila byste nějaké výchovné přístupy k vlastním dětem?

Odpověď: ne. Výchova byla dobrá, proto není důvod nic měnit.

6. *Jaký byl váš vztah k sourozencům?*

Odpověď: byla jsem benjamínek. Sourozence mám o mnoho let starší. Bratra jsem zbožňovala, byl mým příkladem. Sestra vystudovala učitelství, vyžadovala řád a důslednost. Proto jsem z ní měla v dětství strach a respekt.

7. *Změnil se postoj k sourozencům ve vaší dospělosti?*

Odpověď: ano. Se setrou máme vstřícnější vztah a více si rozumíme.

8. *Vzpomínáte ráda na své dětství?*

Odpověď: určitě, moc ráda. Především jak jsme si s rodiči často povídali, o tom, jaký byl den, co se událo, co nového. Velmi se o vše zajímali. Ráda bych, aby to takto fungovalo i v mé rodině. Manžel však příliš komunikativní není.

9. *Kolik času jste trávila se svými prarodiči?*

Odpověď: v dětství hodně. A to s dědečkem z tatínkovy strany, který s námi bydlel. Měla jsem ho velice ráda. Když mi bylo deset let, umřel a já cítila obrovský smutek. Zažila jsem ještě babičku z matčiny strany, s ní jsem však tak silné citové pouto neměla.

Pan Pavel

43 let, ženatý dvacet let, jedno dítě (dcera 18 let).

Matka si vzala nevlastního otce, když mu byly dva roky. Má nevlastního bratra o šest let mladšího.

1. Co považujete pro udržení dobrých lidských vztahů za nejdůležitější?

Odpověď: především komunikaci. Dále také upřímnost a důvěru. Pro udržení dobrých vztahů je třeba zachovat určitou vyváženost ve smyslu dát a brát. Aby jeden do vztahu příliš nedával a druhý z něj pouze netěžil.

2. Naplňuje tyto představy i váš vztah s partnerem?

Odpověď: věřím, že ano.

3. Bylo manželství vašich rodičů příkladem vhodným k následování?

Odpověď: moc ne. Už v dětství jsem si uvědomoval, co bych, až budu mít rodinu, nechtěl. Nelíbilo se mi, jak se k sobě rodiče chovali. Neměli moc harmonický vztah.

4. Jak byste vyhodnotil výchovu ve vaší původní rodině?

Odpověď: měl jsem dostatečnou volnost. Běhal jsem víc po venku, než jsem se učil. Rodiče mě ke studiu příliš nevedli, ani se se mnou v dětství neučili. Dávali jen zákazy a příkazy bez dalšího vysvětlování. Na druhou stranu jsme všichni spolu jezdívali na dovolené a provozovali různé sporty.

5. Měnil byste nějaké výchovné přístupy k vlastním dětem?

Odpověď: určitě ano. Snažím se klást větší důraz na vzdělání své dcery a více s ní komunikuji.

6. Jaký byl váš vztah k sourozencům?

Odpověď: rodiče se chovali jinak ke mně, já jsem musel a bratr byl rozmazlován. Když nebyli rodiče doma, tak jsem ho „vychoval“. Musel mě poslouchat.

7. *Změnil se postoj k sourozencům ve vaší dospělosti?*

Odpověď: ano. Rozumíme si a pomáháme si.

8. *Vzpomínáte rád na své dětství?*

Odpověď: ano rád. Na tu volnost, běhání po venku s kamarády. Ale také na rodinné výlety a sporty, to jsem měl rád.

9. *Kolik času jste trávil se svými prarodiči?*

Odpověď: hodně. Letní prázdniny jsem trávil u babičky s dědou. Bydleli na vesnici, dědeček mě naučil většinu manuálních prací. S rodiči od maminky jsem měl velmi dobrý vztah.

Závěr:

Střední věk s sebou nese jisté zkušenosti, takže pohled na svět bývá často jiný, než v období mládí. Možná méně naivní a více reálný. Je to dáno také tím, že už má člověk vlastní děti, které dokáží nastavit zrcadlo a často nutí k zamyšlení a otázkám. Zvládám jejich výchovu? Nedopouštím se stejných chyb jako moji rodiče? Je těžké se zcela oprostit od přístupů praktikovaných v původní rodině.

Otázka číslo 1. *Co považujete pro udržení dobrých lidských vztahů za nejdůležitější?*

Paní Jana se vyjádřila pro lásku, ohleduplnost a toleranci. V dlouhodobém vztahu je láskou myšlena ne přímo vášeň, ale spíše cit, který je partnerovi projevován. Třeba i formou ohleduplného chování a vzájemné komunikace. Tu zmiňuje pan Pavel. Příkladá také důraz na vyváženost ve vztahu, kdy nelze pouze brát, nebo jen dávat. Pokud má vztah vydržet je třeba hodně tolerance. Paní Jana i pan Pavel odkryli další skutečnosti, které pro udržení vztahu hrají důležitou roli.

Otázka číslo 2. *Naplnuje tyto představy i váš vztah s partnerem?*

Ke kladné odpovědi se přiklání pan Pavel. Zatímco paní Jana vidí naplnění pouze částečné. Lásku a toleranci ve svém vztahu tak trochu postrádá.

Otázka číslo 3. *Bylo manželství vašich rodičů příkladem vhodným k následování?*

Zde je situace opačná. Paní Jana hodnotí manželství svých rodičů pozitivně. Navíc diamantová svatba, kterou letos oslaví, je hodna obdivu.

Pan Pavel manželství svých rodičů za příkladné nepovažuje. Jejich vzájemné chování neměl v úmyslu ve vlastní rodině jakkoliv napodobovat.

Otázka číslo 4. *Jak byste vyhodnotil/a výchovu ve vaší původní rodině?*

Paní Jana vidí výchovu svých rodičů jako příkladnou a vzornou, se spoustou lásky. Je jí proto líto, že její manžel není schopen tolik lásky jejich dětem dát.

Pan Pavel naproti tomu, vnímá výchovu svých rodičů s výhradami. Především jim zazlívá nedostatečnou motivaci k učení. A také se mu nelíbilo, že jejich komunikace byla minimalizována na zákazy a příkazy. Hodnotí však společné dovolené a sporty.

Otázka číslo 5. *Měnil/a byste nějaké výchovné přístupy k vlastním dětem?*

Zde se odráží reakce na předchozí otázku. Paní Jana byla s výchovou svých rodičů spokojena, a tak by ráda v ní pokračovala i u svých dětí.

Zatímco pan Pavel si uvědomuje nedostatky ve výchově, když byl dítě, a tak se jich snaží u své dcery vyvarovat. Ví, že vzdělání je důležité, stejně jako vzájemná komunikace.

Otázka číslo 6. *Jaký byl váš vztah k sourozencům?*

Paní Jana byla nejmladším dítětem v rodině. Její sourozenci jsou mnohem starší, tak s ní doma jednali jako s benjamínkem. Bratra obdivovala. Sestra byla dospělá, a tak měla tendenci vychovávat, proto z ní měla paní Jana respekt.

Pan Pavel měl také nutkání svého o šest let mladšího bratra vychovávat, ale pouze v době, kdy nebyli rodiče doma. S jeho přístupem by jistě nesouhlasili. Volil metodu zastrahování, aby jej bratr poslouchal. Možná to byla i taková malá odplata za to, že bratr byl rozmazlován, zatímco on byl ten, který musel všechno dělat.

Otázka číslo 7. Změnil se postoj k sourozencům ve vaší dospělosti?

To, že jsou všichni dospělí, se velkou měrou podílí na celkovém zlepšení vztahu. Což potvrdila ve své odpovědi paní Jana i pan Pavel. Více si se sourozenci rozumí.

Otázka číslo 8. Vzpomínáte rád/a na své dětství?

Oba respondenti se v kladné odpovědi shodují. Paní Jana své vzpomínky ubírá k rodině a komunikaci v ní. Probírání různých událostí a zážitků v rodinném kruhu se jí velice líbilo. O to víc jí mrzí, že na to nemůže navázat, neboť manžel tuto potřebu komunikace necítí.

Pan Pavel má v paměti především volný čas, který trávil se svými kamarády venku. To už dnešní děti neznají, jen tak si hrát. Vymýšlet různé hry a aktivity, zapojovat vlastní fantazii. V tom se doba změnila.

Otázka číslo 9. Kolik času jste trávil/a se svými prarodiči?

Odpovědi jsou shodné. Paní Jana trávila hodně času se svým dědečkem, se kterým společně bydleli. Měla ho velice ráda a jeho smrt ji velmi zasáhla. Tím, že její rodiče byli starší, poznala v dětství jen jednoho dědečka a jednu babičku. K ní si však tak vřelý vztah neutvořila.

Pan Pavel sice s prarodiči nebydlel, ale trávil u nich letní prázdniny. Měl je velmi rád a cení si, že ho dědeček naučil manuálním dovednostem.

5.3 Rozhovor s respondenty starší generace

Paní Zdeňka

74 let, vdaná padesát čtyři let, dvě děti (dcera 53 let, syn 50 let). Má čtyři vnoučata.

Pochází z úplné rodiny. Měla sestru o rok a půl mladší a bratra má mladšího o tři roky.

1. Co považujete pro udržení dobrých lidských vztahů za nejdůležitější?

Odpověď: porozumění a toleranci.

2. Naplňuje tyto představy i váš vztah s partnerem?

Odpověď: ano.

3. Bylo manželství vašich rodičů příkladem vhodným k následování?

Odpověď: v některých případech ne. Otec byl dost despotický.

4. Jak byste vyhodnotila výchovu ve vaší původní rodině?

Odpověď: rodiče nás vychovávali svou prací. Byli hodně zaměstnáni, proto jsme všichni sourozenci museli být samostatní. Maminka pracovala od rána do večera v obchodě. Tatínek chodil po své práci za ní. I já jsem pomáhala.

5. Měnila byste nějaké výchovné přístupy k vlastním dětem?

Odpověď: ani ne. Kladla jsem však větší důraz na to, aby se děti dobře učily. Neboť vím, že je to pro jejich budoucí život důležité. Také jsem se jim více věnovala ve volném čase, i když ho bylo málo.

6. *Jaký byl váš vztah k sourozencům?*

Odpověď: moc dobrý nebyl. Jako nejstarší, jsem měla hodně práce a na starosti ještě sourozence. Takže to bylo pro mě hodně náročné.

7. *Změnil se postoj k sourozencům ve vaší dospělosti?*

Odpověď: vztah se zlepšil. Do okamžiku, než nás bratr v určité věci podrazil. Od té doby se nestýkáme. Sestra již zemřela. S ní jsem naopak měla velmi dobrý vztah.

8. *Vzpomínáte ráda na své dětství?*

Odpověď: ano. Rodiče mě vedli ke vztahu k přírodě. Sice na nás měli málo času, ale i tak se snažili s námi jezdit na výlety, nebo do hor. O prázdninách jsme byli u tety, nebo zase sestřenice u nás, takže bylo veselo.

9. *Kolik času jste trávila se svými prarodiči?*

Odpověď: měla jsem pouze jednu babičku z matčiny strany. Bydlela s námi až do mých jedenácti let, kdy zemřela. Snažila se mamince pomáhat, jak jen to šlo.

Pan Vlastislav

70 let, ženatý čtyřicet devět let, dvě dcery (48 a 46 let). Má tři vnučky.

Pochází z úplné rodiny. Měl dva bratry starší o tři a sedm let.

1. *Co považujete pro udržení dobrých lidských vztahů za nejdůležitější?*

Odpověď: toleranci a empatii.

2. Naplňuje tyto představy i váš vztah s partnerem?

Odpověď: ano, v plné míře. Zvláště vzájemná tolerance.

3. Bylo manželství vašich rodičů příkladem vhodným k následování?

Odpověď: otec byl těžce nemocen a často hospitalizován v nemocnici. Ale i přes tento handicap, byl vztah mých rodičů velmi dobrý a hodný následování. Po třiceti letech manželství otec zemřel.

4. Jak byste vyhodnotil výchovu ve vaší původní rodině?

Odpověď: matka byla na výchovu v podstatě sama. Neboť otec byl často v nemocnici. Chodila do zaměstnání a měla tři syny. Muselo to být pro ni těžké. Přesto naši výchovu zvládla.

5. Měnil byste nějaké výchovné přístupy k vlastním dětem?

Odpověď: snažil bych se jim více věnovat. Matka na nás měla jen minimum času, a tak sám vím, že pozornost rodiče je žádoucí.

6. Jaký byl váš vztah k sourozencům?

Odpověď: vztah byl normální. Měli jsme každý své kamarády i zájmy. Více méně jsme si nepřekáželi a vzájemně se tolerovali.

7. Změnil se postoj k sourozencům ve vaší dospělosti?

Odpověď: vztah se utužoval. Více jsme si uvědomovali, že jsme bratři. Dá se říct, že jsme se „našli“.

8. *Vzpomínáte rád na své dětství?*

Odpověď: velice rád. Třeba na chatě jsme vždy trávili celé prázdniny, většinou s maminkou a jejími rodiči. Pokud nebyl zrovna otec v nemocnici, byl tam s námi. Velmi to rodinu stmelovalo.

9. *Kolik času jste trávil se svými prarodiči?*

Odpověď: hodně. Všechny prarodiče jsem měl kousek od místa bydliště, kromě dědečka z otcovy strany, který už nežil. Pravidelně jsme je navštěvovali. Navíc spoustu času jsem s nimi trávil na chatě. Rád na to vzpomínám.

Závěr:

Říká se, že starší generace žije ze vzpomínek. Je za nimi kus životní cesty, a tak se zamýšlí nad tím, jaké to bylo, když byli mladí. Co všechno prožili se svými dětmi a jaké vztahy si vybudovali ke svým nejbližším. Je krásné stárnout po boku milovaného člověka a radovat se ze svých vnoučat.

Otázka číslo 1. *Co považujete pro udržení dobrých lidských vztahů za nejdůležitější?*

Oba respondenti se shodují na toleranci. Jejich manželství už trvá řadu let, což potvrzuje, že právě tolerance je v jejich vztahu velmi důležitá. Paní Zdeňka přidává ještě porozumění a pan Vlastislav empatii. Není pochyb o tom, že i to napomáhá vztah udržet a posilovat.

Otázka číslo 2. *Naplnuje tyto představy i váš vztah s partnerem?*

Pan Vlastislav opět zdůraznil onu toleranci a je přesvědčen, že tyto představy splňuje v plné míře. Kladnou odpověď rovněž uvedla i paní Zdeňka.

Otázka číslo 3. *Bylo manželství vašich rodičů příkladem vhodným k následování?*

Zde se respondenti ve svých odpovědích rozcházejí. Paní Zdeňka vzhledem k despotizmu svého otce nebere manželství svých rodičů jako příklad. Tedy alespoň v některých případech, které však blíže nespecifikovala.

Pan Vlastislav naopak vyzdvihuje problém, se kterým se manželství jeho rodičů muselo vyrovnávat. Že i přes vážnou nemoc jeho otce, byl jejich vztah velmi dobrý. Jak se říká, nepřízeň osudu může posilovat, umožní vnímat svět z jiné perspektivy. Pokud se člověk dokáže dívat na svět v tomto duchu, je silný. A to rodiče pana Vlastislava určitě byli.

Otázka číslo 4. *Jak byste vyhodnotil/a výchovu ve vaší původní rodině?*

Chodit do zaměstnání a přitom vychovávat tři děti není lehký úkol. Na tom se shodují oba respondenti. Nedostatek času nedovoluje věnovat se tolik, kolik by bylo potřeba. Paní Zdeňka se snažila pomáhat. Zároveň si uvědomovala, že práce v životě člověka hraje velkou roli. K tomu byla i vychovávána.

Pan Vlastislav má za to, že matka výchovu zvládla, i přesto, že na ni byla v podstatě sama.

Otázka číslo 5. *Měnil/a byste nějaké výchovné přístupy k vlastním dětem?*

Paní Zdeňka i pan Vlastislav si uvědomovali handicap způsobený nedostatkem času jejich rodičů při výchově. Proto to u svých dětí chtěli napravit.

Otázka číslo 6. *Jaký byl váš vztah k sourozencům?*

Žádný z respondentů nepovažuje vztah za dobrý. Paní Zdeňka si myslí, že moc dobrý nebyl. Co by nejstarší, měla své sourozence na starosti, navíc se snažila pomáhat i rodičům. Bylo toho na ni moc.

Pan Vlastislav označil vztah k sourozencům jako normální. Každý si žil jaksí po svém.

Otázka číslo 7. *Změnil se postoj k sourozencům ve vaší dospělosti?*

Z odpovědí obou respondentů je patrné, že vztah k sourozencům se v dospělosti mění, a to k lepšímu. Pokud však nedojde k situaci, v níž se nejedná fér. To může vztah narušit, nebo i zničit. Což je příklad bratra paní Zdeňky.

Otázka číslo 8. *Vzpomínáte rád/a na své dětství?*

Dětství a prázdniny, na to každý rád vzpomíná. Paní Zdeňka například jezdila ke své tetě. Pan Vlastislav zase na chatu. Tam se sešla celá rodina i s prarodiči. Paní Zdeňka měla ráda rodinné výlety a pobyty v horách. Rodiče v ní podporovali lásku k přírodě.

Otázka číslo 9. *Kolik času jste trávil/a se svými prarodiči?*

Dříve bylo celkem běžné vícegenerační bydlení. Což byl případ paní Zdeňky, která žila společně s babičkou. Pan Vlastislav sice s prarodiči nežil v jedné domácnosti, ale bydlel nedaleko od nich, takže je pravidelně navštěvoval. Navíc celé dva měsíce o prázdninách býval s nimi na chatě.

5.4 Celkový závěr rozhovorů

Vše má svůj vývoj. To je pravidlo, které platí pro všechno živé na této planetě. Člověka nevyjímaje. Jen co se narodí, vyvíjí se jak po stránce fyzické, tak psychické. Nejprve jsou tyto změny markantní. Učí se chodit, mluvit, roste jako z vody. Postupně už nedochází k tak viditelným změnám, ale vývoj postupuje dál. V dospělosti člověk sice přestane růst, ale jeho duševní růst pokračuje po zbytek života. V různé míře a v různé intenzitě. Kam se člověk v životě posune, záleží nejen na okolnostech, ale také na lidech, kteří ho obklopují. Často jsou to ti nejbližší. Rodiče, sourozenci, partneři, děti, ale i prarodiče, popřípadě vnoučata. Prostě rodina. Nabízí se tyto otázky:

Co vše je třeba investovat do vztahu, aby fungoval?

Aby rodinné vazby náležitě fungovaly, je třeba na nich neustále pracovat. Především vztahy partnerské mají pro člověka velký význam. Udržet tyto vztahy v harmonii je kolikrát mnohem těžší, než jsme si v době seznámení představovali. Je k tomu potřeba především tolerance. Uvedla jak paní Jana, tak také paní Zdeňka a pan Vlastislav. Oba posledně jmenovaní jsou respondenti starší generace. Z čehož se dá usoudit, že dlouhodobý vztah je založen především na toleranci. Což jistě potvrzuje délka manželství jak pana Vlastislava, který bude za rok slavit zlatou svatbu, tak i paní Zdeňky, jejíž manželství dosáhlo padesáti let před čtyřmi lety. Upřímnost a důvěra je pro vztah také hodně důležitá. Uvádí shodně pan Ondřej a pan Pavel. Muži mají větší tendenci jednat na rovinu, tedy upřímně. Ženy více svá slova váží a snaží se o diplomacii. Proto také dochází k tomu, že komunikace mezi muži a ženami občas „skřípe“. Snažit se o dobrou komunikaci ve vztahu je důležité pro paní Barboru a pana Pavla. Paní Barbora klade také důraz na porozumění, společně s paní Zdeňkou. Porozumění, zdá se, hraje v ženském světě významnou roli.

Celkově vzato, aby vztah fungoval je třeba především: dostatek tolerance, porozumění, důvěry, ohleduplnosti, empatie a také dobré komunikace.

Jaké okolnosti a situace jsou příčinou možných konfliktů a nedorozumění?

Může se jednat o oslabení, nebo přímo absenci některých výše uvedených faktorů, které se podílejí na fungování vztahu. Například nedostatek tolerance ze strany manžela u paní Jany a také jeho slabá komunikace v rámci rodiny. Dále charakterové vlastnosti daných osob. Například despotizmus otce paní Zdeňky. Či nesourodé zájmy rodičů u paní Barbory.

Častou příčinou konfliktů bývá také soutěživost a soupeření sourozenců. Jako je hašteřivost, naschvály, pošťuchování. To má v paměti především mladší generace zastoupená paní Barborou a panem Ondřejem. Starší sourozenci také vidí někdy problém v tom, že na ně rodiče kladli větší nároky. Museli více pomáhat, jako pan Pavel. K tomu se ještě starat o mladší sourozence, což je případ paní Zdeňky.

Občasným konfliktům se nevyhneme, ať už vzniknou ve vztazích partnerských, rodičovských či sourozeneckých. Jde především o to, odhalit možné příčiny a snažit se, pokud to jde na nich pracovat. Někdy pomůže čas. Kdy z malých sourozeneckých rivalů se v dospělosti stávají dobří přátelé. Jindy ledacos odpustíme nebo nevnímáme. Pokud je vztah v začátcích a my jsme zamilovaní. Což bývá častý případ mladší generace. Nebo se snažíme situaci řešit pohledem reálným, ve středním věku. Nebo díky životním zkušenostem máme již jistý návod k řešení, který se za léta osvědčil. To je přístup generace starší.

Do jaké míry se v budoucnu uplatňují vzory jednání a chování z původní rodiny?

Není pochyb o tom, že původní rodina, ve které jsme vyrůstali, v nás zanechala nesmazatelné stopy. Bereme ji často jako příklad pro své budoucí manželství. Pokud se k sobě rodiče chovali pěkně a projevovali si vzájemnou náklonnost, máme tendenci napodobovat toto chování ve svých budoucích vztazích. Horší je, pokud máme partnera, jehož projevy ve vztahu jsou odlišné. Což je případ paní Jany, která postrádá více tolerance a lásky. A to nejen k sobě, ale i ve vztahu otce k dětem. Naopak pan Pavel nezažil u svých rodičů harmonický vztah a tak si uvědomoval, jak se v partnerství chovat nechce. Pan Ondřej doslovně vyjádřil, že mu rodiče jsou a byli vždy příkladem, jak se v partnerském vztahu chovat. Dokonce má již jasnou představu o tom, jaký model by mu v manželství vyhovoval. Má za to, že tradiční model (vůdčí role muže) je ten správný. Což je model

jeho rodičů. Pokud má, nebo si v budoucnu najde partnerku, které to bude vyhovovat, mohou být oba ve vztahu spokojeni.

Často i výchovné přístupy volíme takové, jaké rodiče praktikovali u nás. Příkladem je paní Jana, která byla s výchovou v dětství spokojena. Nebo naopak jsme si vědomi nedostatků, které se snažíme svým dětem vynahradiť. Může to být například větší důraz na vzdělání a vzájemnou komunikaci. O to se snaží u své dcery pan Pavel. Paní Zdeňka a pan Vlastislav ve svém dětství pocítovali zaneprázdněnost rodičů. Snažili se proto svým dětem věnovat více i přesto, že mnoho času neměli. Protože věděli, že dostatečná pozornost rodiče je v dětství důležitá. Paní Barbora cítí potřebu vyvarovat se přehnané péče, která zbrzdila její samostatnost. Tedy i ve výchově dochází k chybám. Proto je dobré, když si je zavčas uvědomíme, eventuálně je odhalí naše děti. Třeba až budou oni rodiči, vynaloží dostatečnou snahu je neopakovat. Ale vždy číhá jisté nebezpečí, že některých drobných chyb se dopustíme stejně. Neboť jistý vzor nám byl z původní rodiny dán a je v nás hluboce zakořeněn. Často si ani neuvědomíme, že jednáme stejně jako naši rodiče.

Je možno potvrdit hypotézu, spokojená rodina, rovná se spokojený život?

Co vše potřebuje člověk ke spokojenému životu? Záleží na tom, jaké má dotyčný nároky a co od života očekává. Prioritní je určité pevné zdraví. Pokud se ho nedostává, zvláště při závažnějším onemocnění, je to převážně rodina, která dodává vůli žít. Hodnoty, které člověk vyznává, z velké části přejímá z původní rodiny. Rodiče se také snaží své děti nasměrovat a podporovat v jejich životní cestě. Vést je k tomu, aby byly v životě šťastné. Neboť pokud se to podaří, cítí spokojenost i oni sami. Až zestárnou, mají dobrý pocit z toho, že svůj životní úkol zvládli. Samozřejmě to nebylo úplně jednoduché. Museli se často poprat s mnohými nástrahami. Pokud boj přestáli, posílilo je to jít dál.

Mám za to, že když si člověk rozumí se svými nejbližšími a má s nimi dobrý vztah, cítí se spokojený. Nejen v rodině, ale i v životě.

ZÁVĚR

Hlavním tématem mé diplomové práce jsou mezilidské vztahy. Konkrétně se zaměřuji na vztahy v rodině.

Rodina byla od pradávna brána jako základ společnosti. Tuto výsadu se snaží udržet i dnes. A to přesto, že moderní doba rodinnou pospolitost příliš nepodporuje. Příkladem může být stále narůstající počet rozvodů, který dosahuje téměř padesáti procent. Alarmující je i fakt, že spousta partnerů, ač má děti, o svatbě ani neuvažuje, neboť mají pocit, že manželství je příliš svazující. Jako by už předem počítali s tím, že jejich vztah nevydrží. Rozchod je přece jednodušší než rozvod. S ním je spojena spousta výdajů, soudních tahanic a dalších nepříjemností.

Snadný odchod však nic nemění na tom, jak se dítě cítí, když jej rodič opouští. Rozchod s partnerem bývá bolestný a zraňující. Totéž však pociťují i děti, když se jim hroutí rodinné zázemí. Je třeba si uvědomit, že příklad rodinných vztahů a výchovy je v nás hluboce zakořeněn. Bývá často návodem, jak se v budoucnu chovat k partnerovi i k vlastním dětem. Pokud jsme v dětství vnímali vztah svých rodičů jako pevný, plný tolerance a porozumění, snažíme se v dospělosti podobný vztah vybudovat také. A máme i relativně větší šanci, neboť rodiče nám byli vzorem. Nejen v tom, jak si vzájemně rozuměli, ale i jakým způsobem řešili problémy, a jak se po případných neshodách snažili opět udobřit. Pokud však problémy a neshody neměli snahu řešit a jediným východiskem byl pro ně rozvod či rozchod, je dost možné, že jejich potomek se bude v krizových situacích ve svém budoucím vztahu chovat podobně. Navíc, pokud prožije řadu let pouze s jedním rodičem, nemá možnost vnímat partnerské soužití a chybí mu příklad. Příkladem toho, jak se chovat ke druhému, aby vztah fungoval a také vydržel.

Počátky vzájemného soužití bývají méně konfliktní. Je to dáno tím, že vše je nové, vzrušující, city hluboké a intenzivní. Prostě zamilovanost realitu poněkud příkrášluje. Pozitivní vyplouvá na povrch a negativní jako by nebylo. To se ale časem mění. Někdy je změna natolik markantní, že rozchod je jediné východisko. Jindy se vztah ustálí a získává jinou dimenzi. Už to není zamilovanost, ale spíše souznění. I to však není věčné. Každý vztah prochází časem krizí. Jde jen o to, mít odhodlání a snahu tuto krizi nějakým způsobem řešit. Pokud možno ještě v zárodku, tedy dříve, než se prohloubí natolik, že jediným řešením bude rozchod či rozvod.

Aby vztah vydržel a dlouhodobě fungoval je třeba především dostatek tolerance a porozumění. Také důvěra, ohleduplnost, empatie a dobrá komunikace. To jsou důležité faktory, které napomáhají udržet dobré mezilidské vztahy. Tak hovoří respondenti, které jsem oslovila v praktické části diplomové práce. Jejich názory se poměrně shodují i v otázce sourozeneckých vztahů. Ve vzpomínkách na dětství si nejvíce vybavují vzájemné soupeření a hašteřivost. Zatímco v dospělosti se svými sourozenci vycházejí velmi dobře. Je to dáno i tím, že v dětství vnímají svého sourozence jako konkurenta. Musí se s ním dělit o pozornost rodičů, kterou by nejraději měli jen pro sebe. Jsou nuceni se o své mladší sourozence postarat. Nebo pokud jsou sami mladší, musí poslouchat. V dospělosti se věkové rozdíly mezi nimi stírají, a tak si k sobě postupně nacházejí cestu.

Lidé starší generace ví, jak život rychle utíká. Často vzpomínají na své mládí a na to, co krásného prožili. Na to špatné se snaží zapomenout, neboť ví, že čas se vrátit nedá. Kdyby tato možnost byla, jistě by určité věci změnili. Ale chyby dělá každý z nás. Je třeba, abychom se z nich poučili. A právě prarodiče nám mohou dávat cenné rady, jen je třeba jim naslouchat. Stejně tak naši rodiče se nás snažili „poučovat“, abychom se vyhnuli problémům. Často jsme to brali na lehkou váhu. Až čas ukázal, že měli pravdu. Tak to chodí po generace. Je třeba na vlastní kůži poznat překážky. Překonávají se však mnohem lépe, když víme, že nás naši blízcí v tomto úsilí podporují.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

ALDORTOVÁ, N. *Vychováváme děti a rosteme se nimi.* Praha: Práh, 2010, 221 s. ISBN 978-80-7252-287-3.

BACUS, A. *Dítě pláče, co dělat?* Brno: SVAN, 1995, 172 s. ISBN 80-85956-00-4.

BAKALÁŘ, E. a kolektiv. *Průvodce rozvodem.* Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1996, 253 s. ISBN 80-7106-157-3.

BASU, A., FAUST, L. *Umění úspěšné komunikace.* Praha: Grada Publishing, 2013, 112 s. ISBN 978-80-247-5032-3.

BIDDULPH, S. *Tajemství výchovy šťastných dětí.* 2. vydání, Praha: Portál, 2006, 133 s. ISBN 80-7367-184-0.

ČEREŠNÍK, M. *O mužích a ženách.* Nitra: PF UKF, 2011, 122 s. ISBN 978-80-8094-874-0.

DELAROCHE, P. *Rodiče, nebojte se říkat ne.* 2. vydání. Praha: Portál, 2007, 138 s. ISBN 978-80-7367-347-5.

DOBSON, J. *Láska a kázeň ve výchově dětí.* Praha: Návrat domů, 1997, 202 s. ISBN 80-85495-58-9.

DOBSON, P. *Výchova dětí.* Brno: Nová naděje, 1995, 227 s. ISBN 80-901726-4-4.

DOŇKOVÁ, O., NOVOTNÝ, J. S. *Vývojová psychologie pro sociální pedagogy.* Brno: Institut mezioborových studií, 2009.

EVERETT, C., EVERETT, S. V. *Zdravý rozvod pro rodiče i děti.* Praha: Talpress, 2000, 212 s. ISBN 80-7197-169-3.

GRAY, J. *Muži jsou z Marsu, ženy z Venuše.* Praha: Práh, 1994, 200 s. ISBN 80-85809-41-9.

CHARVÁT, J. *Současný politický extremismus a radikalismus.* Praha: Portál, 2007, 184 s. ISBN 978-80-7367-098-6.

KRAUS, B., SÝKORA, P. *Sociální pedagogika I.* Brno: Institut mezioborových studií, 2009.

KRAUS, B. *Teorie výchovy.* Brno: Institut mezioborových studií, 2006.

LEMAN, K. *Do pátku bude váš manžel jiný.* Praha: Návrat domů, 2010, 180 s. ISBN 978-80-7255-226-9.

LEMAN, K. *Sourozenecké konstelace.* 5. vydání, Praha: Portál, 2012, 224 s. ISBN 978-80-7367-866-1.

MACHALOVÁ, M. *Biodromálna psychológia.* Brno: Institut mezioborových studií, 2010, 220 s. ISBN 978-80-87182-10-9.

MATĚJČEK, Z. *Co děti nejvíc potřebují.* 3. vydání, Praha: Portál, 2007, 108 s. ISBN 978-80-7367-272-0.

MATĚJČEK, Z., DYTRYCH, Z. *Jak a proč nás trápí děti.* Praha: Grada Publishing, 1997, 187 s. ISBN 80-7169-587-4.

MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť.* Praha: Slon, 1993, 124 s. ISBN 80-901424-7-8.

MÜHLPACHR, P. *Andragogika.* Brno: Institut mezioborových studií, 2010.

MÜHLPACHR, P. *Gerontopedagogika.* Brno: Institut mezioborových studií, 2009.

MÜHLPACHR, P. *Sociopatologie.* Brno: Institut mezioborových studií, 2009.

NAKONEČNÝ, M. *Základy psychologie osobnosti.* Praha: Management Press, 1993, 224 s. ISBN 80-85603-34-9.

NOVÁK, T., KUDLÁČKOVÁ, Y. *Asertivní žena.* Praha: Grada Publishing, 2000, 115 s. ISBN 80-7169-901-2.

NOVÁK, T. *Jak předejít krizi v manželství.* Praha: Grada Publishing, 2004, 120 s. ISBN 80-247-0935-X.

NOVÁK, T. *Rodičovské judo.* Praha: Grada Publishing, 2000, 92 s. ISBN 80-247-000-2-6.

NOVÁK, T. *Sourozenecké vztahy.* Praha: Grada Publishing, 2007, 124 s. ISBN 978-80-247-2057-3.

PALOVČÍKOVÁ, G. *Sociální psychologie II.* Brno: Institut mezioborových studií, 2009.

PLAŇAVA, I. *Manželství a rodiny.* Brno: Doplněk, 2000, 296 s. ISBN 80-7239-039-2.

PLAŇAVA, I. *Spolu každý sám.* Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1998, 214 s. ISBN 80-7106-292-8.

PLZÁK, M. *Jak dál...?* Praha: Troja, 1999, 117 s. ISBN 80-902428-1-2.

PREKOP, J. *Jak být dobrým rodičem.* Praha: Grada Publishing, 2001, 83 s. ISBN 80-247-90-63-7.

PREKOPOVÁ, J. *Malý tyran*, 6. vydání, Praha: Portál, 2009, 160 s. ISBN 978-80-7367-589-9.

PROCHÁZKA, M. *Sociální pedagogika.* Praha: Grada Publishing, 2012, 208 s. ISBN 978-80-247-3470-5.

RADVAN, E. *Soudobá filosofie.* Brno: Institut mezioborových studií, 2006.

ROGGE, J. U. *Děti potřebují hranice.* 4. vydání, Praha: Portál, 2009, 131 s. ISBN 978-80-7367-634-6.

ROGGE, J. U. *Dětské strachy a úzkosti.* Praha: Portál, 1999, 211 s. ISBN 80-7178-237-8.

SPOCK, B., ROTHENBERG, M. B. *Vy a vaše dítě.* Praha: Victoria Publishing, 1992, 590 s. ISBN 80-85605-25-2.

ŠPAŇHELOVÁ, I. *Dítě a rozvod rodičů.* Praha: Grada Publishing, 2010, 184 s. ISBN 978-80-247-3181-0.

ŠPATENKOVÁ, N. *Jak řeší rodinné krize moderní žena.* Praha: Grada Publishing, 2006, 142 s. ISBN 80-247-1567-8.

VEDRALOVÁ, J. *Já se z těch rodičů zblázním.* Praha: Portál, 1997, 168 s. ISBN 80-7178-145-2.